

Kansainvälisten tilintarkastus- standardien mukainen tilintar- kastusprosessi

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden ala
Tradenomi
Taloushallinto
Opinnäytetyö
Syksy 2015
Matias Launiemi

Lahden ammattikorkeakoulu
Liiketalous

LAUNIEMI, MATIAS:

Kansainvälisten tilintarkastusstandardien mukainen tilintarkastusprosessi

Taloushallinnon opinnäytetyö

70 sivua, 10 liitesivua

Syksy 2015

TIIVISTELMÄ

Tilintarkastus on tilintarkastuslaissa määritelty lakisääteinen toiminto kirjanpitolaissa tarkoitetun kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tilintarkastukseen. Tilintarkastuslaki määrittelee lain asettamat vaatimukset tilintarkastukselle. Se ei kuitenkaan määrittele tilintarkastuksessa tehtäviä toimenpiteitä, vaan siinä edellytetään noudatettavaksi laissa säädettyjen määräyksien lisäksi hyvää tilintarkastustapaa ja hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Opinnäytetyön aiheena ovat kansainväliset tilintarkastusstandardit eli ISA-standardit (International Standards on Auditing).

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää ISA-standardien sisältö ja niiden aiheuttamat toimenpiteet. Tutkimus on tapaustutkimus, jossa tiedonkeruumenetelmänä käytetään tilintarkastusyhteisössä saatua käytännön työkokemusta. Teoriaosuus on jaettu kahteen osioon, joissa ensimmäisessä perehdytään tilintarkastukseen ja tilintarkastusalaan yleisesti ja toisessa ISA-standardeihin. Tutkimuksen empiirisessä osassa käydään läpi tilintarkastusprosessi, jonka kohteena on kuvitteellinen osakeyhtiö.

Opinnäytetyön tuloksena voidaan todeta tilintarkastusprosessin toimenpiteiden perustuvan ISA-standardeihin. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää tilintarkastusprosessin ja ISA-standardien yhteyden havainnollistamisessa niin tutkimustarkoituksessa kuin ammatillisessa oppimisessa.

Asiasanat: tilintarkastus, tilintarkastaja, ISA-standardit, kansainväliset tilintarkastusstandardit

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Business Studies

LAUNIEMI, MATIAS:

Auditing process according to international standards on auditing

Bachelor's Thesis in Financial Management

70 pages, 10 pages of appendices

Autumn 2015

ABSTRACT

Auditing is an obligatory according to the Finnish Auditing Act. The Auditing Act defines the legal requirements for an audit, but it does not define the measures for it. However, the act compels the auditor to conduct the audit following good auditing practice and international standards on auditing.

This thesis focuses on the international standards on auditing (ISA) and their requirements for an audit. This is a qualitative case study, using previous work experience as means of data collection. The theoretical section is divided into two parts. The first section explains the most common areas of auditing. The second section focuses on the ISAs. The empirical part consists of a case study of a fictional limited company.

The results show that the elements of an individual audit reflect the requirements of the ISAs. The results can be used to demonstrate the connection of the ISAs to audit practices for research purposes as well as for occupational learning.

Keywords: audit, auditor, ISA, international standards on auditing

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tausta	1
1.2	Opinnäytetyön tavoite	2
1.3	Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät ja rakenne	2
1.4	Keskeiset käsitteet	4
2	TILINTARKASTUS JA SEN ORGANISAATIOIT SEKÄ LAADUNVALVONTA	6
2.1	Riskilähtöinen tilintarkastusprosessi	6
2.2	ISA-standardien soveltaminen pk-yritysten tarkastamisessa	7
2.3	Tilintarkastusalan rakenne	7
2.4	Pohjoismainen tilintarkastusstandardi pk-yrityksille	9
2.5	Laadunvalvonnan tulokset 2014	10
3	ISA-STANDARDIT	12
3.1	Käsitteet	12
3.2	ISA-standardien mukainen tilintarkastus	15
3.3	Riskien arviointi	17
3.4	Riskeihin vastaaminen	25
3.5	Raportointi	35
3.6	Erityistoimeksiantojen ISA-standardit	38
4	CASE: YRITYS X OY:N TILINTARKASTUS	41
4.1	Yritys X Oy:n ja sen tilintarkastusprosessin esittely	41
4.2	Riskien arviointi	42
4.3	Riskeihin vastaaminen	47
4.4	Raportointi	62
4.5	Yhteenveto tilintarkastusprosessissa	64
5	YHTEENVETO	66
	LÄHTEET	68
	LIITTEET	71

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tilintarkastus on tilintarkastuslaissa määritelty lakisääteinen toiminto kirjanpitolaissa tarkoitetun kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tilintarkastukseen. Tilintarkastuslaki määrittelee lain asettamat vaatimukset tilintarkastukselle. Se ei kuitenkaan määrittele tilintarkastuksessa tehtäviä toimenpiteitä, vaan siinä edellytetään noudatettavaksi laissa säädettyjen määräyksien lisäksi hyvää tilintarkastustapaa ja hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Opinnäytetyöni aiheena ovat kansainväliset tilintarkastusstandardit eli ISA-standardit (International Standards on Auditing) ja niiden mukainen tilintarkastusprosessi.

Tilintarkastusprosessia on viime vuosina tutkittu ISA-standardien näkökulmasta. Tähän ovat vaikuttaneet tilintarkastuslain tehdyt muutokset vuonna 2007, jossa veloitetaan noudattamaan kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja IFAC:n (International Federation of Accountants) vuonna 2009 suorittama ISA-standardien uudistamisprojekti (Suomen tilintarkastajat 2015). Esimerkiksi Kovamäki (2013) käsittelee opinnäytetyössään ”Tilintarkastuksen suunnittelu, raportointi ja tarkastustoimenpiteet pk-yrityksissä ISA-standardien mukaan” tilintarkastusprosessin olennaisempia kohtia ja periaatteita. Kovamäki tutkii miten ISA-standardien käyttö tilintarkastuksessa on vaikuttanut tilintarkastajien työhön, miten pk-sektorin päätöksentekijä hyötyy ISA-standardien mukaisesta tilintarkastuksesta sekä mitkä ovat ISA-standardien mukaiset laatuvaatimukset ja miten niitä valvotaan. Kovamäen mukaan pk-sektorin yritys hyötyy tilintarkastuksesta saamalla paremman ulkokuvan. Yrityksen päätöksentekijät saavat myös tietoa johtamis- ja hallintojärjestelmien asianmukaisuudesta.

Edellä mainitun lisäksi Ahlqvist (2014) ja Kymäläinen (2011) ovat tutkineet pienen yhteisön tilintarkastusprosessia. Ahlqvist on tunnistanut ISA-standardien lähtökohtaisen ongelman niiden soveltamisessa pieneen yhteisöön. Ahlqvist tutki, minkälainen on tilintarkastusprosessi pienessä yrityksessä. Tutkimus ei kuitenkaan suoraan käsittele ISA-standardeista tu-

levia vaatimuksia, vaan perustuu hieman vanhempiin tilintarkastusoppaisiin. Tutkimuksen tuloksena muodostui tilintarkastustoimistolle seurantalista, jota voidaan hyödyntää tarkastuksen pohjana. Kymäläinen tutki, antavatko ISA-standardit mahdollisuuden keventää pienyhteisön tilintarkastusprosessia. Opinnäytetyössä selvisi, että tilintarkastusprosessin vaiheita ei voi karsia pienyhteisön kohdalla, mutta ISA-standardit korostavat ammatillisen harkinnan käyttämistä. Myös Kymäläisen tutkimuksessa muodostui uusi työpohja PricewaterhouseCoopers Oy:n pienasiakkaille vanhaa työpohjaa päivittämällä.

1.2 Opinnäytetyön tavoite

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä on mitä toimenpiteitä ISA-standardit aiheuttavat tilintarkastukselle. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää ISA-standardien sisältö ja niiden aiheuttamat toimenpiteet lakisääteisessä tilintarkastuksessa. Toimenpiteet selvitetään yksittäistapaukseen sovellettuna, jolloin tutkimuksessa ei oteta huomioon kaikkia mahdollisia tapauksia. Tutkimuksessa ei myöskään selvitetä, mitä toimenpiteitä tai velvollisuuksia tilintarkastus- tai osakeyhtiölaki aiheuttaa tilintarkastukselle ja tilintarkastajalle. ISA-standardit on luotu kattamaan kaikenkokoisten yhteisöjen ja säätiöiden tarkastukset, joten esimerkiksi pienten yhteisöjen kohdalla relevanttien toimenpiteiden päättäminen ammatillista harkintaa käyttäen on merkittävä osa tilintarkastuksen suunnittelua, jotta tarkastus voidaan tehdä tehokkaasti. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää tilintarkastuksessa ja yleisesti tilintarkastuksen sisällön avaamisesta siitä kiinnostuneelle taholle. Tarkoitus ei ole kuitenkaan luoda työkalua tilintarkastukseen, vaan esitellä standardit ja esimerkin kautta niiden vaatimia toimenpiteitä.

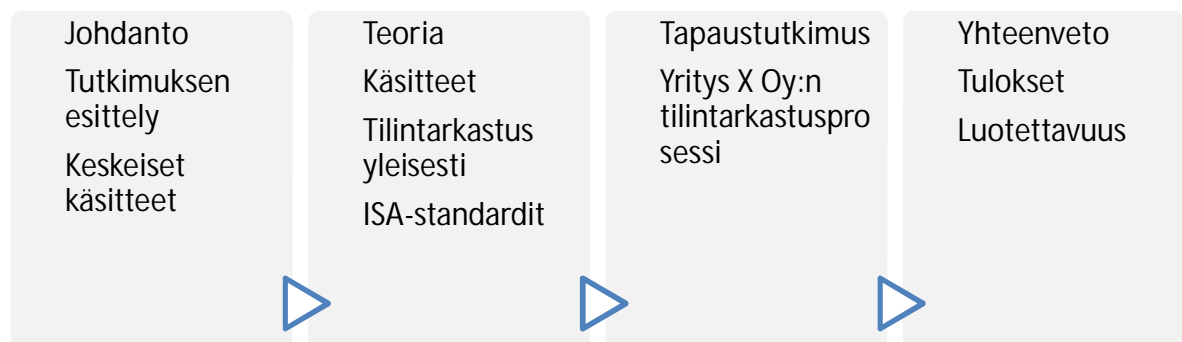
1.3 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät ja rakenne

Tutkimusmenetelmänä käytetään kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää. Kvalitatiivinen tutkimus sisältää monenlaisia tiedonhankinta- ja analyysimenetelmiä sekä tapoja tulkita aineistoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on yleensä teoriaosa,

empiirinen aineisto sekä tutkijan omat päättelyt (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tutkimuksen empiirisessä osassa käytetään case- eli tapaustutkimusta, jossa tutkitaan yksittäistä tapahtumaa. Tapaustutkimuksessa ei yleensä pyritä selittämään ilmiöiden välisiä yhteyksiä vaan tavoitteena on tutkimuskohteen tarkka ja totuudenmukainen kuvailu. Yksittäistä tapausta tutkijalla pyritään ymmärtämään tarkemmin tietty ilmiö, pyrkimättä suoraan yleistettävään tietoon. Yksittäistapauksen huolellinen tutkiminen kuitenkin saattaa tarjota muihin tapauksiin sovellettavaa tietoa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Teoriaosuuteen hankittiin tietoa alan kirjallisuudesta. Tapaustutkimuksessa on käytetty vuoden 2015 aikana tilintarkastusyhteisöstä saatua käytännön työkokemusta. Opinnäytetyön rakenne esitetään kuviossa

Kuvio 1. Tutkimuksen rakenne

Teoriaosassa käydään läpi käsitteitä, tilintarkastusta yleisesti sekä ISA-standardien sisältö standardeittain. Empiirinen osa käsittelee tapaustutkimuksen kautta teoriaosaan pohjautuen standardien perusteella tehdyn tilintarkastuksen vaiheet käytännössä.

1.4 Keskeiset käsitteet

Tilinpäätös tarkoittaa sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaista tilinpäätöskokonaisuutta tai yksittäistä tilinpäätöslaskelmaa. Tilinpäätöksessä esitetään jäsenetysti mennyttä aikaa koskeva taloudellinen informaatio. Se välittää tietoa yhteisön taloudellisista voimavaroista ja velvoitteista tietyssä ajankohtana ja niiden muutoksesta tietyn ajanjakson kuluessa. (International Federation of Accountants 2014, 229.)

Tilintarkastajalla tarkoitetaan Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan (KHT-tilintarkastaja) tai Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan (HTM-tilintarkastaja) hyväksymää luonnollista henkilöä tai tilintarkastusyhteisöä (Tilintarkastuslaki 2. §). Julkishallinnon ja – talouden tilintarkastajana voi toimia JHTT-lautakunnan hyväksymä tilintarkastaja eli JHTT-tilintarkastaja (Laki julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajista 7. §). Tilintarkastus on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastamista. Tilintarkastuksesta on tehtävä tilinpäätökseen tilintarkastusmerkintä, jossa viitataan tilintarkastuskertomukseen. (Tilintarkastuslaki 11. §, 14. §, 15. §.)

Tilintarkastuskertomuksessa täytyy yksilöidä kohteena oleva tilinpäätös ja siinä on ilmoitettava mitä tilinpäätössäännöstöä sen laatimisessa on noudatettu. Tilintarkastuskertomuksessa täytyy myös mainita, että tarkastus on suoritettu noudattamalla kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Tilintarkastaja antaa kertomuksessa lausuntonsa seuraavista asioista:

1) antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta; sekä

2) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot ristiriidattomia (Tilintarkastuslaki 15. §.)

Tilintarkastuskertomus voi olla vakiomuotoinen, ehdollinen tai kielteinen. Lausunto voidaan olla myös antamatta, mutta sekin on mainittava tilintarkastuskertomuksessa. Jos kertomuksen lausunto ei ole vakiomuotoinen,

siihen lisätään tarvittavat lisätiedot. Tilintarkastuskertomukseen tulee huomautus myös siitä, jos tarkastuksessa on ilmennyt että:

Yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai

2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä. (Tilintarkastuslaki 15. §.)

Tilintarkastuskertomus toimitetaan yhteisön tai säätiön hallintoelimelle ennen sitä kokousta, jossa tilinpäätös esitetään vahvistettavaksi (Tilintarkastuslaki 15. §).

ISA-standardit (International Standards on Auditing), eli kansainväliset tilintarkastusstandardit, ovat IFAC: n (International Federation Of Accountants) laatimat menneitä aikoja koskevien tilintarkastusten suorittamista määrittelevät standardit. (International Federation of Accountants 2014, 7.)

Vuonna 2007 tilintarkastuslakiin tulivat vaatimukset hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta ja Euroopan yhteisön sovellettavaksi hyväksytyjen kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta. EU ei ole toistaiseksi hyväksynyt kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja, mutta hyväksyminen myötä niistä tulee lainsäätelyä. Hallituksen esityksessä tilintarkastuslaista todetaan tilintarkastusstandardien olevan osana hyvää tilintarkastustapaa siihen saakka, kunnes kyseinen tilintarkastusstandardi on hyväksytty EU:ssa. (Suomen tilintarkastajat 2015.)

2 TILINTARKASTUS JA SEN ORGANISAATIOT SEKÄ LAADUNVALVONTA

2.1 Riskilähtöinen tilintarkastusprosessi

Riskilähtöinen tilintarkastusprosessi voidaan yksinkertaistaa kolmeen osaan. Nämä ovat riskien arviointi, riskeihin vastaaminen ja raportointi. Riskien arvioinnissa suoritetaan toimeksiannon alustavat toimenpiteet tarkoituksena päättää hyväksytäänkö toimeksianto. Arvioinnista dokumentoidaan luettelo riskitekijöistä, tilintarkastajan tai tilintarkastustiimin riippumattomuus ja toimeksiantokirje. Lisäksi riskien arvioinnissa suunnitellaan tilintarkastus laatimalla toimeksiannolle tilintarkastuksen kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma. Täältä osin dokumentoidaan olennaisuus, suunnittelun käsittely tilintarkastustiimissä ja tilintarkastuksen kokonaisstrategia. Edelleen riskien arvioinnissa suoritetaan riskien arviointitoimenpiteet yhteisöstä muodostetun käsityksen avulla, jotta voidaan tunnistaa olennaisen virheellisuuden riskit. Näistä dokumentoidaan liiketoimintaan ja väärinkäyttöihin liittyvät riskitekijät, relevanttien sisäisten kontrollien rakenne ja toiminta sekä arvioitu olennaisen virheellisuuden riski tilinpäätös- ja kannanottotasolla. (International Federation of Accountants 2012, 26.)

Riskeihin vastaamisessa suunnitellaan kokonaisnäkemykseen perustuvat toimenpiteet ja muut tilintarkastustoimenpiteet, jotta voidaan vastata asianmukaisilla toimenpiteillä olennaisen virheellisuuden riskiin. Vastaamisesta dokumentoidaan kokonaisstrategian päivitys, kokonaisnäkemykseen perustuvat toimenpiteet ja tilintarkastussuunnitelma. Lisäksi riskeihin vastaamisessa toteutetaan olennaisen virheellisuuden riskiin vastaavat toimenpiteet, jotta tilintarkastusriski saadaan alennettua hyväksyttävälle tasolle. Näistä dokumentoidaan tehty työ, tilintarkastushavainnot, tiimin ohjaus ja työpapereiden läpikäynti. (International Federation of Accountants 2012, 26.)

Raportoinnissa arvioidaan hankittu tilintarkastusevidenssi ja päätetään tarvitaanko vielä muuta tilintarkastustyötä. Jos todetaan, että lisätyötä tar-

vitaan, palataan sen osalta takaisin riskienarviointitoimenpiteisiin ja vastataan arvioituihin riskeihin. Tällöin dokumentoidaan uudet riskitekijät ja tilintarkastustoimenpiteet sekä muutokset olennaisuusrajoissa. Jos taas todetaan, että lisää työtä ei tarvita, laaditaan tilintarkastuskertomus tilintarkastushavaintojen perusteella. Tällöin dokumentoidaan tilintarkastushavainnoista kommunikointi, tilintarkastustoimenpiteiden perusteella tehdyt johdopäätökset, merkittävät päätökset ja allekirjoitettu tilintarkastuslausunto. (International Federation of Accountants 2012, 26.)

2.2 ISA-standardien soveltaminen pk-yritysten tarkastamisessa

ISA-standardeissa ei erotella lähestymistapoja pienten paikallisten yhteisöjen tai globaalien suuryritysten välillä. Tähän syynä on tilintarkastuksen lähtökohtainen samanlaisuus yrityksen koosta riippumatta. Tilintarkastuksen tavoitteena on aina kohtalainen varmuus siitä, että tilinpäätöksessä ei ole olennaista virheellisyyttä. Kuitenkin itse tarkastustoimenpiteet voivat erota eri toimeksiantojen välillä paljonkin. Tämän mahdollistaa ISA-standardien keskittyminen sellaisiin seikkoihin, joita tilintarkastuksen tulee käsittää, eikä pelkästään sen sisältämiin yksittäisiin toimenpiteisiin. Toimenpiteiden räätälöinti toimeksiantokohtaisesti jätetäänkin tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan. (International Federation of Accountants 2012, 65–67.)

2.3 Tilintarkastusalan rakenne

Tilintarkastajien valvonnasta vastaa Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA), joka kehittää, valvoo ja ohjaa tilintarkastajia. Tilintarkastajien hyväksymisestä ja hyväksytyjen tilintarkastajien valvontaan liittyvästä ohjauksesta huolehtii Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA). Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan alaisuudessa toimii Kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat (TIVA). (Suomen Tilintarkastajat Ry 2015). JHTT- auktorisoitujen tilintarkastajien ohjauksesta ja valvonnasta vastaa JHTT- tilintarkastuslautakunta (JHTT- lautakunta 2015).

Suomen Tilintarkastajat Ry on KHT- ja HTM- tilintarkastajien oma yhdistys. Siinä on jäseniä noin 1500 ja he edustavat 90 %:a Suomessa toimivista tilintarkastajista. Suomen Tilintarkastajat Ry syntyi vuonna 2014, kun KHT-yhdistys ry ja HTM- tilintarkastajat ry yhdistyivät. Yhdistyksen tehtävänä on auttaa tilintarkastajien ammattikuntaa ja kehittää tilintarkastusalaa sekä taloudellista raportointia. (Suomen Tilintarkastajat Ry 2015.)

IFAC on vuonna 1977 perustettu tilintarkastajien ja taloushallinnon ammattilaisten globaali kattojärjestö, johon kuuluu 175 jäsenyhdistystä 130 maasta. (Suomen Tilintarkastajat 2015). IAASB on IFAC:n standardeja tuottava elin, jonka tavoitteena on luoda laadukkaita kansainvälisiä standardeja tilintarkastukseen ja sen laadunvalvontaan sekä muihin varmuuspalveluihin (International Federation of Accountants 2015). IESBA on IFAC:n eettisiä standardeja ja lausuntoja tuottava lautakunta (International Federation of Accountants 2015). Koko tilintarkastusalan organisaatioita havainnollistaa kuvio 2.

Kuvio 2. Tilintarkastusalan organisaatiot

Kansainväliset tilintarkastusalan standardit ovat IAASB:n (International Auditing and Assurance Standards Board) ja IESBA:n (International Ethics Standards Board) laatimia teoksia (International Federation of Accountants 2014). IFAC (International Federation of Accountants) vastaa IAASB:n ja IESBA:n teosten julkaisemisesta, joita taasen Suomen Tilintarkastajat ry kääntää suomeksi IFAC:n luvalla. Näin esimerkiksi suomenkieliset ISA-standardit ovat muodostuneet. (International Federation of Accountants 2014.)

Tilintarkastusalan organisaatorakenteeseen on kuitenkin tulossa vuonna 2016 iso uudistus. Uuden tilintarkastuslain astuessa voimaan 1.1.2016 VALA:n toiminta lopetetaan ja valvonta keskitetään TILA:sta, TIVA:sta ja JHTT- lautakunnasta Patentti- ja rekisterihallituksen alaisuuteen. (Tilintarkastuslautakunta 2015.)

2.4 Pohjoismainen tilintarkastusstandardi pk-yrityksille

ISA-standardien soveltamisen ollessa ensisijaisesti suunniteltu globaalien ja aktiivisesti pääomamarkkinoilla toimivien yhteisöjen taloudellisen tiedon varmentamiseen, on erityisesti pk-yritysten tilintarkastusta koskeva laadunvalvonta koettu haasteelliseksi. Useissa maissa tilintarkastusalalla on kiinnitetty huomiota tarpeeseen löytää uusia ratkaisuja toteuttaa pienten ja keski suurten yhteisöjen tilintarkastus. (Vuopala 2015, 38.)

Kun kansainvälisten tilintarkastusstandardeilta koettiin puuttuvan käyttökelpoinen tulkinta sen skaalautuvuudesta ja suhteellisesta soveltamisesta, Pohjoismaiden Tilintarkastajaliitto aloitti oman pk-yrityksille paremmin soveltuvan standardin valmistelun. (Vuopala 2015, 38.) Pohjoismainen Tilintarkastajaliitto edustaa kaikkia pohjoismaisia tilintarkastajajärjestöjä ja sen jäseninä ovat tilintarkastajayhdistykset Suomesta, Norjasta, Ruotsista, Islannista ja Tanskasta. (Suomen Tilintarkastajat 2015.) Yleisesti EU maissa ja muualla maailmassa on pienet yritykset vapautettu lakisääteisestä tilintarkastuksesta. Pohjoismaissa kuitenkin on pitäydytty suhteellisen laajassa tilintarkastusvelvollisuudessa. Tähän on vaikuttanut se, että lakisääteistä tilintarkastusta on pidetty kustannustehokkaana funktiona

vero- ja muiden viranomaisten resurssien keventämiseksi. (Vuopala 2015, 38.)

Pohjoismaiden Tilintarkastajaliiton työryhmän tavoitteena on pk-yrityksille sovellettavien standardien eli SASE:n (Standards for Audits of Small Entities) hyväksyminen yhtenä hyvän tilintarkastustavan lähteenä, kun suoritetaan tilintarkastuksen valvontaa viranomaisten taholta (Vuopala 2015, 39). Työryhmä on arvioinut, että SASE-standardi nostaisi pk-yritysten tilintarkastuksien laatua. Standardin lähtökohtana ovat olleet alan eettiset vaatimukset ja ISQC 1 - standardin sisältö. (Vuopala 2015, 41). ISQC 1 on kansainvälinen laadunvalvontastandardi, joka on laadittu koskemaan kaikkia tilintarkastusyhteisöjen tarjoamia palveluita, joihin sovelletaan IAASB:n (the International Auditing and Assurance Standards Board) toimeksiantostandardeja ja joihin esimerkiksi ISA-standardit kuuluvat. (International Federation of Accountants 2014, 6-7). SASE-standardeissa yksi merkittävimmistä olettamuksista on, että yrityksen omistaa yksi tai erittäin rajoitettu joukko omistajia. Johto ja omistajat pystyvät valvomaan lähes kaikkea toimintaa päivittäin, mutta sillä on myös samalla mahdollisuus ohittaa lähes kaikki kontrollit. Tilintarkastusalalla on työryhmän mukaan myös näkemyksiä, joiden mukaan tarvetta SASE-standardille ei ole, vaan ISA-standardien joustava soveltaminen on jo mahdollista. SASE-standardi on tällä hetkellä eri sidosryhmien arvioitavana ja kommentoitavana. (Vuopala 2015, 41.)

2.5 Laadunvalvonnan tulokset 2014

Tilintarkastuslautakunta suoritti laadunvalvonnan vuonna 2014 yhteensä 102 tilintarkastajalle, joista 30 oli KHT-auktorisoituja ja 72 HTM- auktorisoituja. Laaduntarkastuksessa tulosvaihtoehdot olivat hyväksytyt kommentit, laadunvalvontatarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella ja hylätty. Tilintarkastajista 79 % hyväksyttiin kommentein, 15 %:lla laadunvalvontatarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella ja 6 % hylättiin. Yleisimmät puutteet liittyivät dokumentointiin. Kahdessa alemmassa tuloksessa ei saatu täyttä varmuutta siitä, että tilintarkastajalla oli tarpeeksi tilintarkastusevi-

denssiä lausuntonsa tueksi. Hylätyn arvosanan sai antamalla selkeästi virheellisen lausunnon. (Tilintarkastuslautakunta 2015.)

Hyväksytyt kommentit -tuloksen saaneilla yleisimmät kehittämiskohteet dokumentaatioissa olivat puutteet asiakassuhteiden ja toimeksiannon hyväksymisessä ja jatkamisessa, riippumattomuuden arvioinnissa ja käsityksen muodostamisesta yhteisöstä ja sen sisäisestä valvonnasta. Tilintarkastusevidenssin osalta kehitettävää jäi olennaisen virheellisyyden riskejä sisältävien erien tarkastuksessa, ammatillisessa skeptisyydessä, lähipiiritapahtumien tarkastustoimenpiteissä ja ulkopuolisten vahvistusten käyttämisessä ja niiden pitämisessä tilintarkastajan määräysvallassa. (Tilintarkastuslautakunta 2015.)

Laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella -tuloksen saaneilla oli edellä mainittujen lisäksi esimerkiksi puutteita hyvän tilintarkastustavan ja relevanttien ISA-standardien noudattamisessa. Myös tarkastustyön logiikassa suunnittelun, toimenpiteiden, johtopäätösten ja raportoinnin sekä riskein vastaamiseen suoritettujen toimenpiteiden osalta oli huomautettavaa. Lisäksi tilintarkastustyön dokumentointi oli hyvin niukkaa läpi koko tilintarkastustyön. (Tilintarkastuslautakunta 2015.)

Hylätty -tuloksen saaneille oli edellä mainittujen havaintojen lisäksi puutteita tilintarkastustyön ja tilintarkastusevidenssin laajuudessa. Hylätyt olivat myös jättäneet oleellisia asioita tarkastamatta ja dokumentaatio puuttui lähes kokonaan. (Tilintarkastuslautakunta 2015.)

Nyt opinnäytetyössä on käsitelty tilintarkastusta yleisesti ja sitä miten ISA-standardit ovat muodostuneet. Myös tulevaisuutta on käsitelty uuden tilintarkastuslain mukana tulevan valvontajärjestelmän uuden järjestelyn ja mahdollisesti ISA-standardien rinnalle tulevan SASE-standardin kautta. Seuraavassa osiossa käsitellään ISA-standardien mukaista tilintarkastusta ja standardien varsinaista sisältöä.

3 ISA-STANDARDIT

3.1 Käsitteet

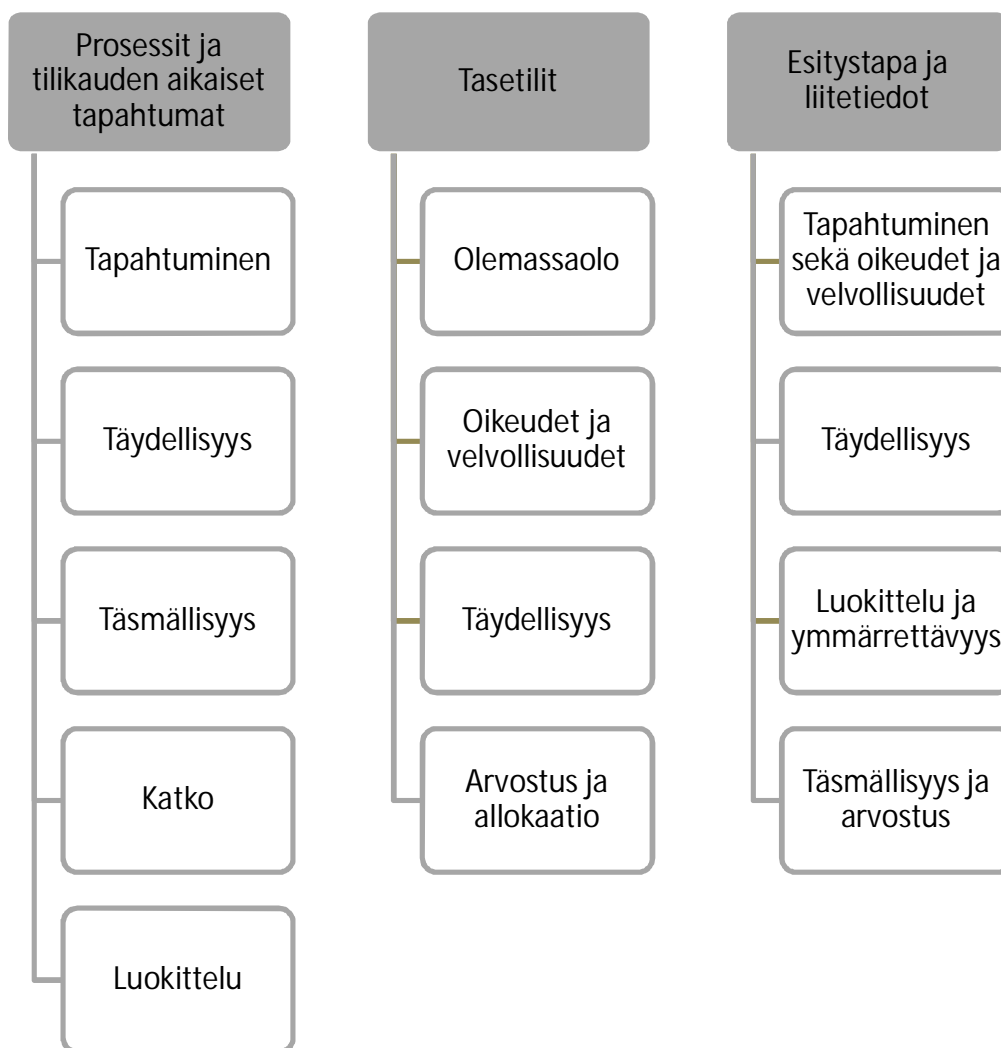
Tilintarkastajan riippumattomuuteen kuuluu mielen riippumattomuus ja näkyvä riippumattomuus. Mielen riippumattomuus tarkoittaa, että tilintarkastaja pystyy toimivaan rehellisesti ja säilyttämään objektiivisuuden ja ammatillisen skeptisyyden. Näkyvä riippumattomuus tarkoittaa sitä, että järkevä ja asiaatunteva kolmas osapuoli ei koe minkään seikan tai olosuhteiden vaarantavan tilintarkastajan rehellisyyttä, objektiivisuutta ja ammatillista skeptisyyttä. (International Federation of Accountants 2014, 50–51.)

Tilintarkastusevidenssi on tieto, jonka perusteella tilintarkastaja tekee johdopäätöksiä (International Federation of Accountants 2014, 229). Sovellettava tilinpäätösnormisto on toimivan johdon tai hallintoelimien tilinpäätöksen laatimisessa soveltama normisto. Sovellettavaan normistoon vaikuttaa yhteisön luonne, tilinpäätöksen tavoite ja mahdollisesti säädös tai määräys. (International Federation of Accountants 2014, 228.)

Tilintarkastusriski on riski siitä, että olennaisesti virheellisestä tilinpäätöksestä on annettu epäasianmukainen lausunto. Tilintarkastusriski voidaan jakaa havaitsemisriskiin ja olennaisen virheellisyyden riskiin. (International Federation of Accountants 2014, 229) Havaitsemisriski on riski siitä, että tilintarkastajan suorittamat toimenpiteet eivät havaitse virheellisyyttä, joka yksin tai muihin virheellisyyksiin yhdistettynä saattaisi olla olennainen (International Federation of Accountants 2014, 162). Olennaisen virheellisyyden riski on riski siitä, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen. Tämä riski muodostuu siitä, että liiketapahtumien laji, tilin saldo tai tilinpäätöksessä esitetty tieto on altis virheellisyydelle ja siitä, että yhteisön sisäinen valvonta ei ole ollut riittävää estämään tai korjaamaan liiketapahtumien lajin, tilin saldon tai tilinpäätöksessä esitetyn tiedon virheellisyyttä. (International Federation of Accountants 2014, 169.)

Kannanotot ovat tilinpäätöksessä esitettyjä väittämiä. Ne liittyvät tilinpäätöksen eri osatekijöiden kirjaamiseen, arvostamiseen, esittämistapaan ja

esitettäviin tietoihin. (International Federation of Accountants 2012, 49).
 Kannanotot voidaan jakaa kuviossa 3 esitettyyn kolmeen osaan: prosesseihin ja tilikauden aikaisiin tapahtumiin liittyviin tilinpäätösväittämiin, tasetileihin liittyviin tilinpäätösväittämiin sekä esitystapaan ja liitetietoihin liittyviin tilinpäätösväittämiin (International Federation of Accountants 2012, 103).

Kuvio 3. Kannanotot (International Federation of Accountants 2012, 105.)

Tilintarkastaja voi hyödyntää kannanottoja miettiessään minkälaisia virheitä tilinpäätöksessä voi esiintyä, olennaisen virheellisuuden riskien arvioimisessa ja arvioituihin riskeihin vastaavien tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelussa (International Federation of Accountants 2012, 103).

Prosesseihin ja tilikauden aikaisiin tapahtumiin liittyvät kannanotot voidaan selittää seuraavasti:

- Tapahtuminen - kirjatut liiketapahtumat ovat tapahtuneet ja kuuluneet yhtiölle
- Täydellisyys - Kaikki liiketapahtumat, jotka olisi pitänyt kirjata, on kirjattu
- Täsmällisyys - Liiketapahtumien määrät ja muu tieto on kirjattu asianmukaisesti
- Katko - Liiketapahtumat on kirjattu oikealle tilikaudelle
- Luokittelu - Liiketapahtumat ovat kirjattu oikeille tileille (International Federation of Accountants 2012, 105.)

Tasetileihin liittyvät kannanotot voidaan selittää seuraavasti:

- Olemassaolo - Varat, velat ja oma pääoma ovat olemassa
- Oikeudet ja velvollisuudet - Varat ja velat ovat yhtiön hallussa tai se kontrolloi oikeuksia niihin
- Täydellisyys - Kaikki varat, velat ja oma pääoma, jotka olisi tullut kirjata yhtiön kirjanpitoon, on kirjattu.
- Arvostus ja allokaatio - Varat, velat ja oma pääoma on kirjattu tilinpäätökseen oikeilla summilla, ja arvostuserot on kirjattu oikein. (International Federation of Accountants 2012, 105.)

Esittämistapaan ja liitetietoihin liittyvät kannanotot voidaan selittää seuraavasti:

- Tapahtuminen sekä oikeudet ja velvoitteet - Esitetyt liiketapahtumat ja muut asiat ovat tapahtuneet ja kuuluvat yhtiölle.
- Täydellisyys - Kaikki liitetiedot, jotka tulisi esittää tilinpäätöksessä sisältyvät tilinpäätökseen.

- Luokittelu ja ymmärrettävyys - Taloudellinen tieto on esitetty ja kuvattu tarkoituksenmukaisesti ja liitetiedot on esitetty selkeästi.
- Oikeellisuus ja arvostaminen - Taloudellinen ja muu tieto antaa oikean ja riittävän kuvan ja summat ovat oikein.

(International Federation of Accountants 2012, 105.)

3.2 ISA-standardien mukainen tilintarkastus

Tilintarkastuksen tarkoitus on varmistaa tilinpäätöksen käyttäjille sen luotettavuus. Tämän luottamuksen voi tilintarkastaja luoda antamalla tilinpäätöksestä lausunnon, jossa mainitaan tilinpäätöksen olevan olennaisilta osilta laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Useimmissa tilinpäätöksissä tämä lausunto tarkoittaa sitä, että tilinpäätös on esitetty olennaisilta osin oikein ja se antaa kyseiseen tilinpäätöksen sovellettavan normiston mukaisesti oikean ja riittävän kuvan. ISA-standardien mukaisesti suoritettu tilintarkastus mahdollistaa näiden lausuntojen antamisen. (International Federation of Accountants 2014, 226.)

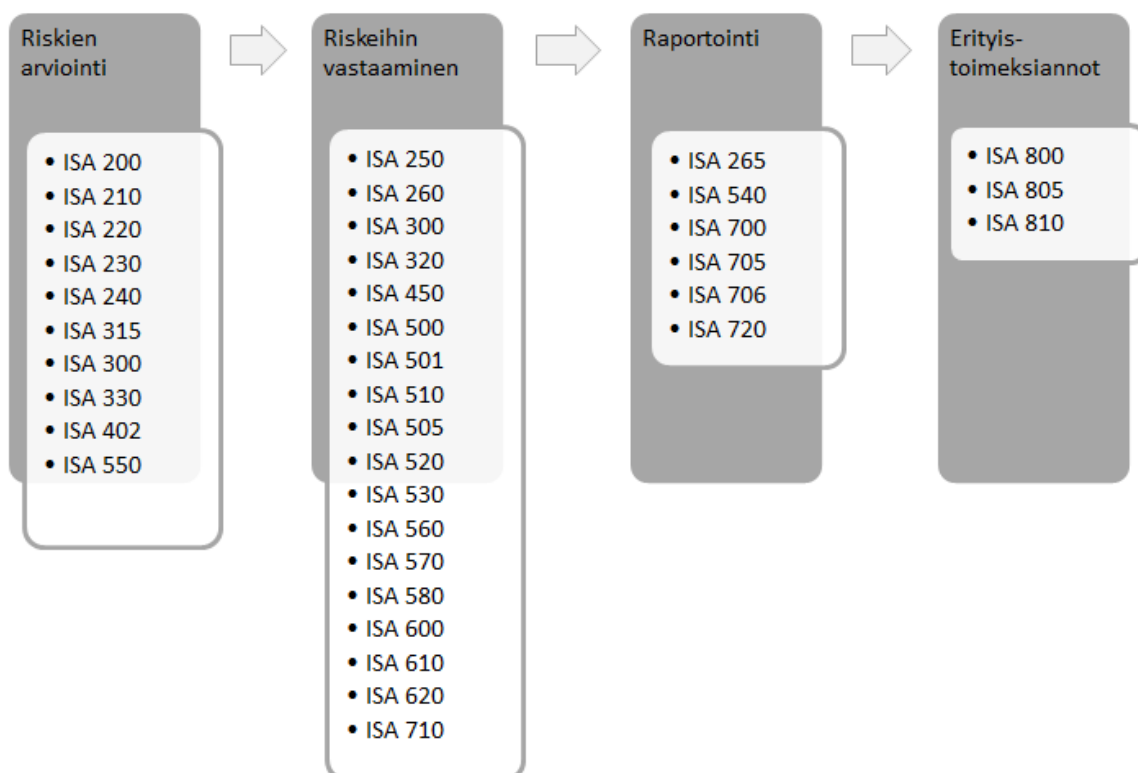
ISA-standardit on kirjoitettu tilinpäätöksen tilintarkastusta varten. Jos standardeja hyödynnetään tilintarkastuksen lisäksi muussa menneiden kausien taloudellisen informaation tarkastuksessa, pitää niitä muokata tapauksen olosuhteiden vaatimalla tavalla. Ne eivät käsittele muita mahdollisia velvollisuuksia, joita tilintarkastajalla saattaa lainsäädännön tai määräysten perusteella olla. Tilintarkastajalla voi olla vastuu myös muiden kuin ISA-standardeissa mainittujen velvoitteiden noudattamisesta. (International Federation of Accountants 2014, 226.)

Yhteisön tilinpäätös on aina hallintoelinten valvomana toimivan johdon laatima. ISA-standardit eivät aseta toimivalle johdolle tai hallintoelimille velvollisuuksia eivätkä syrjäytä niiden muiden määräysten ja säädöksiin asetettamia velvollisuuksia. ISA-standardien mukainen tilintarkastus kuitenkin toteutetaan sillä oletuksella, että toimiva johto hyväksyy sille tilintarkastuksen suorittamisen kannalta perustavanlaatuiset velvollisuudet. (International Federation of Accountants 2014, 226.)

Tilintarkastajan antaessa lausuntoa siitä, onko tilinpäätöksessä kokonaisuutena väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä, ISA-standardit edellyttävät häneltä kohtalaista varmuutta lausuntonsa tueksi. Kohtalainen varmuus saavutetaan tilintarkastusevidenssillä, joka alentaa tilintarkastusriskin riittävän alhaiselle tasolle. Tilintarkastajalta ei voida kuitenkaan odottaa ehdotonta varmuutta luontaisten rajoitteiden vuoksi. (International Federation of Accountants 2014, 227.)

Tilintarkastaja soveltaa läpi tarkastuksen olennaisuuden käsitettä. Tarkastuksessa arvioidaan korjaamattomien virheellisyyksien vaikutuksia tilinpäätökseen. Yleisesti olennaiseksi virheellisyydeksi voidaan luokitella erot, jotka yhdessä tai yksin voivat vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjien taloudellisiin päätöksiin. Tilintarkastuksesta annettava lausunto ottaa kantaa tilinpäätökseen kokonaisuutena ja tämän vuoksi tilintarkastaja ei ole velvollinen havaitsemaan kokonaisuuden kannalta epäolennaisia virheellisyyksiä. ISA-standardien sisältämät tavoitteet, vaatimukset ja ohjeistukset ohjaavat tilintarkastajaa kohtuullisen varmuuden hankkimisessa. (International Federation of Accountants 2014, 227.)

Tässä tutkimuksessa ISA-standardit on jaoteltu kolmeen osaan riskilähtöisen tilintarkastusprosessin etenemisen perusteella. Osat ovat riskien arviointi, riskeihin vastaaminen, raportointi ja niihin liittyvät standardit esitetään kuviossa 4. Näiden lisäksi mainitaan vielä erityistoimeksiantoihin liittyvät standardit.

Kuvio 4. ISA-standardit

Yksittäistä ISA-standardia saatetaan soveltaa useammassa tilintarkastuksen vaiheessa, mutta tutkimuksen teoria osassa ne mainitaan vain kerran. Jaottelu ei ole absoluuttinen eikä virallinen, vaan tähän opinnäytetyöhön sovellettu. Luettelo ISA-standardeista numerojärjestyksestä löytyy liitteestä 4.

3.3 Riskien arviointi

Riskien arvioinnissa tilintarkastajan tulee ottaa selvälle, mitkä mahdolliset asiat voisivat aiheuttaa tilinpäätöksen olennaisen virheellisyyden (International Federation of Accountants 2012, 55). Tämä on tärkeää, koska vain havaittuun riskiin voidaan kohdistaa sitä alentavia toimenpiteitä (International Federation of Accountants 2012, 56). Kuviossa 5 esitetään riskien arviointiin liittyvät ISA- standardit.

Riskien arviointi

ISA 200, ISA 210, ISA 220, ISA 230, ISA 240, ISA 315, ISA 300,
ISA 330, ISA 402, ISA 550

Kuvio 5. Riskien arvioinnin ISA-standardit

ISA 200 on standardi riippumattoman tilintarkastajan yleisistä tavoitteista ja tilintarkastuksen suorittamisesta ISA- standardien mukaisesti. Tilintarkastajan yleisinä tavoitteina tilintarkastuksessa on hankkia kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätöksessä ei ole olennaisia virheellisyyksiä ja että se on laadittu olennaisesti sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Näiden perusteella annetaan havaintojen mukainen tilintarkastuskertomus ja, jos kohtuullista varmuutta ei ole saavutettu, tilintarkastajan on mukautettava lausunto tai luovuttava toimeksiannosta. (International Federation of Accountants 2014, 228.)

Tilintarkastajaa veloitetaan tässä standardissa noudattamaan seuraavia vaatimuksia:

- Eettiset vaatimukset
- Ammatillinen skeptisyys
- Ammatillinen harkinta
- Tilintarkastusevidenssin hankkiminen
- Tilintarkastuksen suorittaminen ISA-standardien mukaisesti (International Federation of Accountants 2014, 232.)

Eettisten vaatimusten peruseriaatteet ovat: rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen (International Federation of Accountants 2014, 238). Ammatillinen skeptisyys tarkoittaa tilintarkastajan tiedostavan, että tilinpäätös saattaa sisältää olennaisen virheen (International Federation of Accountants 2014, 232). Ammatillinen harkinta on sellaisten tosiasioihin ja

asiantuntemukseen perustuvien päätösten tekemistä, jotka koskevat esimerkiksi olennaisuuden määrittämistä, suoritettavia tarkastustoimenpiteitä tai tarpeellisen määrän tilintarkastusevidenssin hankkimista (International Federation of Accountants 2014, 240).

Tilintarkastusevidenssiä hankitaan tilintarkastajan lausunnon tueksi. Se hankitaan ensisijaisesti tilintarkastustoimenpiteiden avulla. Pääasiallinen evidenssin lähde on yhteisön kirjanpitoaineisto. Tilintarkastusevidenssiä arvioitaessa on otettava huomioon sen määrä ja soveltuvuus. Tilintarkastusevidenssin määrään vaikuttaa määritelty olennaisen virheellisyyden riski ja evidenssin laatu. Mitä isompi riski on, sitä enemmän se todennäköisesti tarvitsee evidenssiä, kuitenkin laadullisesti parempaa evidenssiä tarvitaan heikkolaatuista vähemmän. Tilintarkastajan ammatillisen harkinnan perusteella ratkaistaan, onko hankittu tilintarkastusevidenssi riittävää alentamaan tilintarkastusriskin hyväksyttävälle tasolle. (International Federation of Accountants 2014, 241- 242.)

Tilintarkastuksen suorittaminen ISA- standardien mukaisesti velvoittaa kaikkien relevanttien ISA-standardien noudattamista. Standardi on relevantti siinä tapauksessa, kun se on voimassa ja siinä mainitut olosuhteet vallitsevat. Tilintarkastajalla on mahdollisuus poiketa relevantista standardista, jos siinä edellytetään suorittamaan toimenpiteitä, jotka eivät ole tehokkaita standardin vaatimuksen tavoitteen saavuttamiseksi. Tällöin tilintarkastajan on tehtävä vaihtoehtoisia tilintarkastustoimenpiteitä. (International Federation of Accountants 2014, 232–233.)

ISA 210 -standardi käsittelee tilintarkastustoimeksiantojen ehdoista sopimista. Standardi varmistaa edellytykset tilintarkastustoimeksiannon suorittamiseen. Tilintarkastajan täytyy sopia toimeksiannon ehdoista toimivan johdon tai hallintoelinten kanssa. Toimeksiannon ehdot tulee kirjata toimeksiantikirjeeseen, joka sisältää seuraavat kohdat:

- Tilintarkastuksen tavoite ja laajuus
- Tilintarkastajan velvollisuudet
- Toimivan johdon velvollisuudet

- Tilinpäätöksen laatimisessa sovellettavan tilinpäätösnormiston yksilöiminen
- Maininnan tilintarkastajan antamien raporttien odotettavissa olevasta muodosta ja sisällöstä

(International Federation of Accountants 2014, 256–258.)

Tarkastaminen vaatii, että tilinpäätös on laadittu noudattamalla hyväksyttävää tilinpäätösnormistoa, tilintarkastajalle annetaan mahdollisuus kaikkien tiedossa olevaan tarkastuksen kannalta relevanttiin informaatioon ja rajoittamattomaan kommunikaatioon tilintarkastuksen kohteena olevan yhteisön sellaisten henkilöiden kanssa, jotka tilintarkastaja kokee tarpeelliseksi. Näistä asioita sovitaan yhteisön johdon tai hallintoelinten kanssa ja asiasta pyydetään vahvistus. Johto myös vahvistaa vastaavansa sellaisesta sisäisestä valvonnasta, jonka se kokee tarpeelliseksi, mahdollistaakseen tilinpäätösnormistoa noudattavan tilinpäätöksen, joka ei sisällä olennaisesta virheellisyyttä tai väärinkäytöstä. Tilintarkastustoimeksianto voidaan uusina aina kun tilintarkastaja kokee tarpeelliseksi muistuttaa toimivaa johtoa tai hallinto elimiä voimassaolevista ehdoista. (International Federation of Accountants 2014, 256–258.)

ISA 220 on standardi tilintarkastuksen laadunvalvonnasta. Sen vaatimuksena on, että tilintarkastustoimeksiannosta vastuullinen ottaa vastuun sen yleisestä laadusta. Tavoitteena onkin, että tilintarkastaja ottaa toimeksiantotasolla käyttöön vaadittavat laadunvalvontamenettelyt, jotta hän saa kohtuullisen varmuuden annettavan tilintarkastuskertomuksen ja raporttien asianmukaisuudesta ja siitä, että tilintarkastuksessa on noudatettu ammatillisia standardeja, määräyksiä ja säädöksiä. Tämä standardi on laadittu siten, että tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön oletetaan noudattavan ISQC 1:tä tai vähintään samantasoisia kansallisia vaatimuksia. (International Federation of Accountants 2014, 279.)

ISA 230 -standardi käsittelee tilintarkastusdokumentaatiota. Tilintarkastajan tulee huolehtia toimenpiteiden ja tilintarkastusevidenssin riittävästä tallentamisesta. ISA 230 -standardi velvoittaa tilintarkastajaa dokumentoimaan perustelut tilintarkastajan yleisten tavoitteiden saavuttamista koske-

vien johtopäätösten takana ja osoittaa, että tilintarkastus on suoritettu ISA-standardien ja muiden relevanttien säännösten mukaisesti. Tarkastuksesta tehty dokumentaatio myös helpottaa tulevien tilikausien tarkastusta ja mahdollistaa ISQC 1:n mukaisen laadunvalvonnan tai muun ulkoisen laadunvalvonnan. (International Federation of Accountants 2014, 298–299.)

Riittävänä tilintarkastusdokumentaationa voidaan pitää sitä, että kokenut tilintarkastaja, joka ei ole aikaisemmin ollut kyseisen toimeksiannon kanssa tekemisessä, pystyy saamaan käsityksen seuraavista asioista:

- ISA-standardien ja sovellettavien määräyksien sekä säännösten mukaisten tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta.
- Suoritettujen toimenpiteiden tuloksista ja hankitusta tilintarkastusevidenssistä.
- Tilintarkastuksen aikana esiin tulleista merkittävistä seikoista ja niistä tehdyistä johtopäätöksistä.
- Merkittävistä ammatilliseen harkintaan perustuvista ratkaisuista. (International Federation of Accountants 2014, 300.)

Jos jostain standardista on poikettu, pitää syyt poikkeukseen ja vaihtoehtoisesti tehdyt tarkastustoimenpiteet dokumentoida (International Federation of Accountants 2014, 300).

Riittävään tilintarkastusdokumentaatioon vaikuttavat esimerkiksi yhteisön koko ja monimutkaisuus, tunnistetut olennaisen virheellisuuden riskit, tilintarkastusevidenssin merkittävyys, havaittujen poikkeamien luonne ja laajuus. Suullinen selostus ei riitä yksinään tukemaan tilintarkastajan tekemää työtä ja hänen johtopäätöksiään, mutta tilintarkastaja voi suullisesti selventää tilintarkastusdokumentaatioon sisältyvää tietoa. (International Federation of Accountants 2014, 302–303.)

ISA 230:n noudattaminen johtaa periaatteessa siihen, että tilintarkastusdokumentaatio on ISA-standardien mukainen. Kuitenkin, jos muussa standardissa mainitaan erityisiä dokumentointivaatimuksia, ei ISA 230 rajoita sitä. Myöskään dokumentointivaatimusten puuttuminen ei tarkoita sitä, että

kyseisen standardin toteutumisesta ei tarvitse tehdä minkäänlaista dokumentaatiota. (International Federation of Accountants 2014, 303.)

ISA 240 -standardi käsittelee tilintarkastajan velvollisuuksia väärinkäytöksiä kohtaan tilintarkastuksessa. Tehdessään tilintarkastusta tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu hankkia kohtuullinen varmuus siitä, että tilinpäätöksessä ei ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyttä. Väärinkäytösriskiä arvioidessa tilintarkastajan tulee huomioida, että tulouttamiseen liittyy perusolettamuksena väärinkäytösriski (International Federation of Accountants 2014, 317). Tilintarkastaja on velvollinen säilyttämään ammatillisen skeptisyyden ottamalla huomioon sen, että tilinpäätös saattaa sisältää väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheen. On usein vaikeampaa havaita väärinkäytöksestä johtuva virheellisyys, kuin virheestä johtuva virheellisyys. Tahallinen, eli väärinkäytöksestä johtuva, virheellisyys sisältää usein kirjanpitoaineiston manipulointia tai kontrollien sivuuttamista. Jos tilintarkastaja ei näe mitään syytä kyseenalaistaa tilintarkastusaineiston uskottavuutta, voi hän pitää aineistoa aitona. Kuitenkin, jos aineisto tai johdolta saamat vastaukset ovat epäilyttäviä, on tilintarkastajan tutkittava asiaa. (International Federation of Accountants 2014, 312–314.)

Tilintarkastajan luottamuksellisesti saama tieto saattaa jossain tapauksissa rajoittaa väärinkäytöksistä raportointia valvonta- ja sääntelyviranomaisille. On kuitenkin maakohtaista murtaako säädös, määräys tai tuomioistuimen päätös salassapitovelvollisuuden. (International Federation of Accountants 2014, 321.)

ISA 300 -standardi käsittelee tilintarkastuksen suunnittelua. Tilintarkastuksen suunniteluun kuuluu kokonaisstrategia toimeksiannolle sekä itse tilintarkastuksen suunnittelu. Suunnitelma helpottaa esimerkiksi tilintarkastajaa kohdistamaan tarkastustoimenpiteitä tärkeimpiin ja kriittisimpiin alueisiin, organisoimaan toimeksiannon mahdollisimman tehokkaasti sekä valvomaan toimeksiantotiimin työn laatua. Kokonaisstrategia ja tilintarkastussuunnitelma tulee dokumentoida jokaisesta toimeksiannosta. (International Federation of Accountants 2014, 408, 410.)

Toimeksiannon kokonaisstrategiaa luotaessa on hyvä miettiä kokonaisuutta toimeksiannon ympärillä. Mitkä tilinpäätösnormistot ohjaavat taloudellisen informaation laatimista? Onko joitain erityisiä toimialakohtaisia säädöksiä esimerkiksi raportoinnista, onko konsernin osia tarkastamassa muita tilintarkastajia tai onko yhteisöllä sisäinen tarkastus, jota voidaan hyödyntää? (International Federation of Accountants 2014, 417). Tilintarkastussuunnitelmaan sisältyy kuvaus riskienarviointitoimenpiteistä, ISA-standardien vaatimista tilintarkastustoimenpiteistä ja muista suunnitelluista tilintarkastustoimenpiteistä (International Federation of Accountants 2014, 410.).

Toimeksiannon aikana päivitetään tarpeen mukaan kokonaisstrategiaa ja tilintarkastussuunnitelmaa (International Federation of Accountants 2014, 410). Näin on tarpeellista esimerkiksi tapauksissa, joissa tarkastustoimenpiteillä huomataan merkittäviä poikkeamia tilintarkastusevidenssin ja suunnitteluun käytettyjen tietojen välillä (International Federation of Accountants 2014, 414).

Suunnittelu saattaa poiketa eri yhteisöjen välillä riippuen toimeksiannon kohteena olevan yhteisön laajuudesta ja monimutkaisuudesta. Suunnittelun päätavoitteet ovat kuitenkin aina samat; mahdollistaa tilintarkastuksen tehokkuus ja määrittää olennaisuus sekä helpottaa olennaisen virheellisuuden tunnistamista. (International Federation of Accountants 2014, 409, 411.)

ISA 315 on standardi olennaisen virheellisuuden riskien tunnistamisesta ja arvioimisesta yhteisöstä sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen avulla. Standardi käsittelee tilintarkastajan velvollisuutta tunnistaa riskit olennaisen virheen olemassaolosta muodostamalla käsitys yhteisöstä, sen toimintaympäristöstä ja sisäisestä valvonnasta. Tämä käsitys luo perustan sille, mitä toimenpiteitä olennaisen virheellisuuden riskin tutkimiseksi tehdään. Sisäisestä valvonnasta saadaan parhaiten tietoa tiedustelemalla valvonnasta johdolta tai erilliseltä sisäisen valvonnan yksiköltä. Yhteisöä ja toimintaympäristöä hahmottaessa pitää tilintarkastajan ottaa huomioon esimerkiksi sovellettava tilinpäätösnormisto, yhteisön omistus ja hallinto

sekä organisaation ja rahoituksen rakenne. Jos taloudellista raportointia tukee merkittävä tietojärjestelmä, on tilintarkastajan muodostettava käsitys myös sen toimintatavasta ja kontroleista. (International Federation of Accountants 2014, 422–424.)

ISA 330 standardi käsittelee tilintarkastajan toimenpiteitä arvioituihin riskeihin vastaamiseksi. ISA 330:n tavoitteena on hankkia tarpeellinen määrä tilintarkastusevidenssiä suunnittelemalla ja toteuttamalla tarvittavat toimenpiteet olennaisen virheellisuuden riskeihin vastaamiseksi. Toimenpiteet suunnitellaan kokonaisnäkömyksen perusteella, jotta ne vastaavat olennaisen virheellisuuden riskeihin tilinpäätöstopasolla. Mitä suuremmaksi tilintarkastaja on arvioinut riskin, sitä vakuuttavampaa tilintarkastusevidenssiä hänen pitää hankkia. Toimenpiteet voidaan erotella aineistotarkastustoimenpiteisiin ja kontrollien testaamiseen. (International Federation of Accountants 2014, 485.)

Tilinpäätöksen laatimiseen liittyvien aineistotarkastustoimenpiteiden tulee sisältää ainakin tilinpäätöksen täsmäyttäminen kirjanpitoaineistoon ja merkittävien pääkirjavientien ja oikaisujen tutkiminen. Aineistotarkastustoimenpiteitä suoritettaessa on tarkastettava myös yksittäisiä tapahtumia silloin, kun tilintarkastaja toteaa olennaisuuden riskin olevan merkittävä. Jos aineistotarkastustoimenpiteillä ei saada riittävää määrää tilintarkastusevidenssiä, on tarkastajan testattava kontroleja. (International Federation of Accountants 2014, 488.)

Kontrollien testaamisessa tilintarkastaja hankkii tilintarkastusevidenssiä relevanttien kontrollien tehokkuudesta. Jos kontrollit todetaan tehokkaiksi virheellisyyksien estämisessä, voidaan perustaa oletus siitä, että tilinpäätös ei sisällä virheellisyyksiä. (International Federation of Accountants 2014, 485.)

ISA 402 on standardi palveluorganisaatiota käyttävän yhteisön tilintarkastuksessa huomioon otettavista seikoista. Monet yhteisöt ulkoistavat jonkun liiketoimintaosa-alueen ulkopuoliselle palveluntarjoalle. Näistä ulkopuolisten organisaation tarjoamista palveluista tulee kiinteä osa yhteisön liike-

toimintaa. Tilintarkastajan näkökulmasta nämä palvelut ja niitä koskevat kontrollit ovat relevantteja, kun ne koskevat taloudellista raportointia ja siihen liittyviä tietojärjestelmiä ja liiketoimintaprosesseja. Relevantteja tilintarkastuksen kannalta voivat olla myös omaisuuden turvaamiseen liittyvät palvelut ja niitä säätelevät kontrollit. Tilintarkastajan täytyykin tunnistaa palveluntarjoajan palveluiden luonne, merkittävyys ja niiden sisältämän olennaisen riskin mahdollisuus. Näiden perusteella suunnitellaan ja suoritetaan tarvittavia tilintarkastustoimenpiteitä. ISA 402 -standardi ei kuitenkaan koske rahoituslaitosten tapahtumia, joissa palvelua saava yhteisö hyväksyy tapahtumat, kuten esimerkiksi sekkitilin käytössä. (International Federation of Accountants 2014, 508–509.)

ISA 550 standardin aiheena on lähipiiri. Standardi käsittelee lähipiirisuhteita ja -liiketoimia kohtaan olevia tilintarkastajan velvollisuuksia. Usein lähipiiriliiketoimet ovat tavanomaista liiketoimintaa, mutta jossain tapauksissa ne sisältävät olennaisen virheellisuuden riskin. Toistensa lähipiiriin kuuluvat osapuolet eivät ole toisistaan riippumattomia ja tämä aiheuttaa poikkeavan kirjanpitokäsittelyn, jotta tilinpäätöksen käyttäjä ymmärtäisi niiden mahdolliset vaikutukset. Tämän takia on tärkeää, että myös lähipiiriliiketoimien osalta noudatetaan tilinpäätösnormistoa. Lähipiiriliiketoimet pitävät myös sisällään ISA 240:ssa mainitun väärinkäytösrisikin. Tunnistaakseen väärinkäytösten riskitekijät, tilintarkastajan täytyy muodostaa käsitys yhteisön lähipiiristä, vaikka sen tilinpäätöksessä ei sovellettaisi lähipiiriliiketoimien osalta tilinpäätösnormistoa, sekä noudattaa ammatillista skeptisyyttä. (International Federation of Accountants 2014, 669–670.)

3.4 Riskeihin vastaaminen

Riskien vastaamisessa tilintarkastaja suunnittelee ja toteuttaa kokonaisnäemykseensä perustuvia toimenpiteitä. Näillä toimenpiteillä pyritään alentamaan havaittuja riskejä siedettävälle tasolle. (International Federation of Accountants 2012, 562). Kuviossa 6 esitellään riskeihin vastaamiseen liittyvät ISA-standardit.

Riskeihin vastaaminen

ISA 250, ISA 260, ISA 300, ISA 320, ISA 450, ISA 500, ISA 501, ISA 510, ISA 505, ISA 520, ISA 530, ISA 560, ISA 570, ISA 580, ISA 600, ISA 610, ISA 620, ISA 710

Kuvio 6. Riskeihin vastaamisen ISA-standardit

ISA 250 on standardi säädösten ja määräysten huomioon ottamisesta tilintarkastuksessa. Tilinpäätöstä ja siinä esitettäviä lukuja sääntelee säännöksistä ja määräyksistä koostuva sääntönormisto. Säännösten noudattamatta jättäminen voi suoraan vaikuttaa olennaisesti tilinpäätöksen lukujen ja tietojen määrittämiseen tai johtaa toimenpiteisiin ja seuraamuksiin, joilla on olennainen vaikutus tilinpäätökseen. Tilintarkastajan tulee tarkastusta tehdessään ottaa huomioon sovellettavat määräykset ja säädökset ja hänen on hankittava kohtuullinen varmuus siitä, että säännöksiä on noudatettu tai että niiden noudattamatta jättäminen ei aiheuta olennaista virhettä. Jos säädösten ja määräysten noudattamatta jättäminen aiheuttaa olennaisen virheen, on tilintarkastajan mukautettava lausuntoaan tai jätettävä lausunto antamatta. Lisäksi tilintarkastajan tulee tehdä päätös, onko hän velvollinen raportoimaan asiasta yhteisön ulkopuolisille tahoille. Tarvittaessa lopullinen päätös, onko todella jätetty noudattamatta säännöksiä ja määräyksiä, tehdään tuomioistuimessa. (International Federation of Accountants 2014, 358–359.)

ISA 260 -standardi käsittelee kommunikointia hallintoelinten kanssa. Tilintarkastajan tavoitteena on kommunikoida hallintoelinten kanssa tilintarkastajan velvollisuuksista ja antaa yleiskäsitys tilintarkastuksen laajuudesta ja ajoituksesta. Kommunikoinnin tulisi olla kaksisuuntaista ja tilintarkastajan pitäisi saada hallintoelimiltä relevanttia tietoa ja vastaavasti saattaa hallintoelinten tietoon tarkastuksesta tehtyjä merkittäviä ja relevantteja huomioita. Tilintarkastaja määrittää sen tai ne henkilöt, kenen kanssa kommuni-

kointi on tarpeellista. Jos riittävä kommunikaatio ei ole mahdollista, täytyy tilintarkastajan päättää, onko asialla olennaista vaikutusta tilintarkastukseen ja hankkia asiasta mahdollisesti tilintarkastusevidenssiä. (International Federation of Accountants 2014, 375–376). Yksittäisistä tilintarkastustoimenpiteistä ei kuitenkaan voi kommunikoida sillä tasolla, että niiden tehokkuus vaarantuisi ja että niistä tulisi liian ennalta arvattavaa (International Federation of Accountants 2014, 381).

ISA 320 standardi käsittelee olennaisuutta tilintarkastusta suunniteltaessa ja suorittaessa. Olennaisuus on tärkeä käsite tilintarkastusta tehdessä ja sen soveltamiseen vaikuttaa ISA 320. Olennaisuus määritellään usein käyttäen tilintarkastajan ammatillista harkintaa siitä, mitkä virheellisyydet vaikuttavat tilinpäätöksen käyttäjien päätöksiin sen antaman taloudellisen informaation pohjalta. Tilintarkastaja voi tällöin olettaa, että tilinpäätöksen käyttäjillä on tietämys liiketoiminnasta, taloudellisista toiminnoista ja kirjanpidosta. Käyttäjä ymmärtää myös, että tilinpäätös tarkastetaan käyttäen olennaisuustasoja ja luvut, jotka arvioidaan, sisältävät luontaisia epävarmuustekijöitä. (International Federation of Accountants 2014, 474- 475.)

Usein olennaisuus lasketaan prosentiosuutena valitusta vertailukohteesta. Vertailukohteita ovat esimerkiksi liikevaihto, bruttotulos tai oma pääoma (International Federation of Accountants 2014, 478). Olennaisuus ei välttämättä ole aina pelkästään laskettu rahamäärä, jota pienemmät virheellisyydet voidaan arvioida epäolennaisiksi. Laskettua rahamäärää pienemmätkin virheellisyydet voivat muodostaa olennaisen virheellisyyden niiden luonteen tai vallitsevien olosuhteiden takia. (International Federation of Accountants 2014, 475.)

Määritelty olennaisuus muodostaa perustan tilintarkastuksen suunnittelulle ja toteutukselle. Sitä sovelletaan suunniteltaessa riskienarviointitoimenpiteiden luonnetta, laajuutta ja ajoitusta, olennaisen virheellisyyden tunnistamiseen ja arvioimiseen sekä muiden tilintarkastustoimenpiteiden luonnetta, laajuutta ja ajoitusta. (International Federation of Accountants 2014,475.)

Jos suoritettaessa tilintarkastusta saadaan lisää informaatiota tai tilintarkastajan käsitys yhteisöstä ja sen luonteesta muuttuu, voidaan olennaisuustasoa tarkistaa. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin, kun olennaisuus on laskettu tilikauden tuloksesta ja tarkastuksen edetessä huomataan tuloksen todennäköisesti poikkeavan ennakoidusta. Tällöin on hyvä tarkistaa olennaisuuden määrittely. (International Federation of Accountants 2014, 476.)

ISA 450 on standardi tilintarkastuksen aikana todettujen virheellisyyksien arvioimisesta. Tilintarkastajan on koottava tilintarkastuksen aikana ilmenneet virheellisyydet, paitsi jos ne ovat selvästi vähäpätöisiä. Kootuista virheellisyyksistä tilintarkastajan on mahdollista tehdä päätös, ovatko ne olennaisia yksin tai yhdessä. Tähän päätöksen auttaa ISA 320 -standardin mukainen olennaisuuden määrittely. Toimenpiteenä virheellisyyksiin on pyytää toimivaa johtoa korjaamaan ne. Tilintarkastaja saattaa myös havaita virheellisyyksiä, jotka jäävät epäolennaisiksi, mutta indikoivat mahdollisuudesta että tilinpäätös sisältää olennaisen virheellisyyden. Tällöin tilintarkastajan täytyy tarkistaa toimeksiannon kokonaisstrategiaa ja tilintarkastussuunnitelmaa, jotta voidaan suorittaa riittävät toimenpiteet kohtuullisen varmuuden saavuttamiseksi. Jos tilinpäätökseen jätetään korjaamattomia virheellisyyksiä, täytyy niistä pyytää johdolta kirjallinen vahvistus. Tässä vahvistuksessa toimiva johto vakuuttaa, että korjaamattomien virheellisyyksien vaikutukset tilinpäätökseen ovat epäolennaisia. (International Federation of Accountants 2014, 533–535.)

ISA 500 on standardi tilintarkastusevidenssistä. Tilintarkastaja on velvollinen tilintarkastuksen yhteydessä hankkimaan riittävän määrän soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä lausuntonsa tueksi. Riittävän määrän varmistaminen tapahtuu suunnittelemalla ja suorittamalla tarkoitukseen soveltuvia tilintarkastustoimenpiteitä. (International Federation of Accountants 2014, 543.)

Yhteisön kirjanpitoaineisto on tärkein yksittäinen tilintarkastusevidenssin lähde. Riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä saadaan silloin, kun tilintarkastusriski on laskenut siedettävälle tasolle. Lopulliseen määrään vaikut-

tavat tilintarkastajan arviot virheellisyyden riskistä, evidenssin laatu ja soveltuvuus johtopäätöksille. Suurin osa tilintarkastajan lausunnon laatimiseen tekemästä työstä on tilintarkastusevidenssin hankkimista. Näihin toimenpiteisiin voi kuulua esimerkiksi tiedustelut yhteisössä toimivilta tai ulkopuolisilta henkilöiltä, yksityiskohtainen aineiston ja dokumenttien tarkastus, havainnointi, vahvistusten hankkiminen tai analyyttiset toimenpiteet. (International Federation of Accountants 2014, 545–546.)

ISA 501 käsittelee myös tilintarkastusevidenssiä, mutta erityisesti huomiioon otettavia seikkoja tiettyjä eriä tarkastattaessa. Tilintarkastajan tavoitteena ISA 501 -standardissa on hankkia tarpeellinen määrä soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä tilinpäätöksen kannalta olennaisesta vaihtomaisuuden olemassaolosta ja tilasta, yhteisöä koskevien oikeudenkäynneistä ja vaateista sekä segmentti-informaatiosta. Vaihtomaisuudesta tilintarkastusevidenssiä hankitaan joko olemalla läsnä inventaariossa tai kohdistamalla tarkastustoimenpiteitä yhteisön lopulliseen vaihtomaisuusluetteloon. Lähtökohtaisesti tilintarkastajan kuitenkin oletetaan olevan fyysisesti läsnä inventaariossa. (International Federation of Accountants 2014, 561–563.)

Havaintoja mahdollisista oikeudenkäynneistä saadaan tutkimalla oikeudellisia kulutilejä ja pyytämällä asiasta kirjallinen vahvistus toimivalta johdolta tai hallintoelimiltä. Oikeudenkäynneihin, joista voi aiheutua olennaisuuden virheellisyyden riski täytyy kohdentaa tarkastustoimenpiteitä, esimerkiksi pyytämällä niistä kirjallinen vahvistus. Jos tilinpäätöksessä esitetään segmentti-informaatioita, täytyy tilintarkastusevidenssiä hankkia sen oikeasta esitystavasta esimerkiksi kommunikoimalla asiasta toimivan johdon kanssa. (International Federation of Accountants 2014, 561–563.)

ISA 505 -standardi käsittelee ulkopuolisia vahvistuksia. Tilintarkastusevidenssin luotettavuuteen vaikuttaa sen lähde. Ulkopuolinen ja riippumaton lähde saattaa olla luotettavampi kuin yhteisö itsessään lähteenä. Tilintarkastajan suunnitellessa ja suorittaessa tarkastustoimenpiteitä täytyy niiden aina vastata arvioituihin olennaisiin riskeihin. Mitä suurempi arvioitu riski on, sitä vakuuttavampaa tilintarkastusevidenssin tulisi olla. Näin ollen

tilintarkastajan kannattaa joissain tapauksissa suosia ulkopuolisia vahvistuksia. (International Federation of Accountants 2014, 572–573.)

Tilintarkastajan päättäväksi jää, mitä vahvistuksia ja miltä taholta pyydetään. Jos joitain tilintarkastuksen kannalta oleelliseen vahvistukseen ei saada vastausta, on siihen kohdistettava vaihtoehtoisia toimenpiteitä tai muokattava lausuntoa tilintarkastuksesta. (International Federation of Accountants 2014, 574–575.) Ulkopuolisia vahvistuksia pyydetään usein tilien saldojen tai niiden osien vahvistamiseksi (International Federation of Accountants 2014, 577).

ISA 510 standardin aiheena ovat ensimmäistä kertaa suoritettavien tilintarkastustoimeksiantojen alkusaldot. Ensimmäistä kertaa suoritettavassa toimeksiannossa on erityispiirteenä jatkuviin toimeksiantoihin alkusaldoihin kohdistettavat tarkastustoimenpiteet. Ensimmäiseksi kerraksi lasketaan tapaukset, joissa edellisvuoden tilinpäätöstä ei ole tarkastettu tai sen on tarkastanut edellinen tilintarkastaja. Tilintarkastajan täytyy hankkia tilintarkastusevidenssiä siitä, sisältävätkö alkusaldot olennaisia virheellisyyksiä ja onko ne laadittu tilinpäätösnormiston edellyttämällä tavalla. Antaessaan ensimmäistä lausuntoa toimeksiannon tilintarkastuksesta täytyy tilintarkastajalla olla kohtuullinen varmuus alkusaldojen olennaisen virheen riskistä. (International Federation of Accountants 2014, 584.)

Tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä siitä, sisältyykö alkusaldoihin virheellisyyksiä, saadaan esimerkiksi käymällä läpi edellisen tilintarkastajan työpaperit, arvioimalla tuottavatko tarkastettavan tilikauden tilintarkastustoimenpiteet riittävästi tilintarkastusevidenssiä myös alkusaldoista tai suorittamalla erityisiä tilintarkastustoimenpiteitä. Jos tilintarkastaja saa tilintarkastusevidenssiä siitä, että alkusaldoihin sisältyy virheellisyyksiä, täytyy hänen arvioida niiden olennaista vaikutusta tarkastettavaan tilinpäätökseen. (International Federation of Accountants 2014, 585.)

ISA 520 -standardi käsittelee analyyttisiä toimenpiteitä. Tilintarkastajalla on tavallisten yksittäisten tapahtumien ja kontrollien testaamisen lisäksi mahdollisuus soveltaa analyyttisiä tilintarkastustoimenpiteitä. Se, käytetäänkö

analyttisiä toimenpiteitä, perustuu tilintarkastajan harkintaan niiden tehokkuudesta alentaa tilintarkastusriskiä. Analyttisiin toimenpiteisiin kuuluu taloudellisen informaation vertailu aiempien tilikausien informaatioon. Lisäksi siihen voi kuulua toimeksiannon kohteena olevan yhteisön ennakoitujen tuloslukujen, kuten budjettien tai toimialaa koskevan vastaavan informaation vertailu. Yksinkertaisen vertailun lisäksi analyttiset toimenpiteet voivat olla monimutkaisia analyseja, jotka sisältävät kehittyneitä tilastotieteellisiä menetelmiä. Aineistotarkastustoimenpiteet voivat olla yksittäisten tapahtumien tarkastamista, analyttisiä menetelmiä tai näiden yhdistelmä. Analyttiset menetelmät sopivat parhaiten liiketapahtumiin, jotka ovat ennustettavissa ja joita on määrällisesti paljon. (International Federation of Accountants 2014, 598–599.)

ISA 530 -standardi käsittelee otantaa tilintarkastuksessa. Standardia sovelletaan siinä tapauksessa, että tilintarkastaja on päättänyt käyttää otantaa. Otantaan sisältyy aina otantariski, eli otanta antaa eriävän johtopäätöksen kuin koko otantaa käsittelevän perusjoukon tutkiminen. Tätä otantariskiä tilintarkastaja voi alentaa siedettävälle tasolle ottamalla riittävän suuren otannan. Otannan koko riippuukin siitä, minkälaisen riskin tilintarkastaja on otannan kohteelle määritellyt. Tapaukset, jossa otannasta löytyy virheellisyyksiä, täytyy projisoida perusjoukkoon. Jos tilintarkastaja ei projisoi, vaan katsoo otoksen virheellisyyden olevan yksittäinen poikkeama, on asiasta hankittava korkea varmuus. (International Federation of Accountants 2014, 606- 608.)

ISA 560 on standardi tilinpäätöspäivän jälkeisistä tapahtumista. Tilintarkastuksen ajankohta ei yleensä ole välittömästi tilinpäätöspäivän jälkeen, joten antaessaan tilintarkastuskertomusta, täytyy tilintarkastajan ottaa huomioon myös tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen päiväyksen väliset tapahtumat. Jotkut tilinpäätöspäivän jälkeiset tapahtumat saattavat vaikuttaa tilinpäätökseen. Tälläisiä tapahtumia ovat yleensä ne, jotka antavat lisää näyttöä tilinpäätöspäivän olosuhteista tai ne, mitkä antavat lisää näyttöä tilinpäätöspäivän jälkeisistä olosuhteista. ISA 560 standardi velvoittaa tilintarkastajaa hankkimaan tilintarkastusevidenssiä myös tilinpäätöspäivän jälkeisistä tapahtumista, jotta mahdollisesti ne tapahtumat, jotka

aiheuttaisivat tilinpäätöksen oikaisemista tai lisätietojen esittämistä, on otettu asianmukaisesti huomioon. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 696.)

Tätä evidenssiä voidaan hankkia esimerkiksi lukemalla viimeisimmät yhteisön käytössä olevat budjetit ja rahavirtaennusteet. Toimivalta johdolta pyydetään myös kirjallinen vahvistus, jotta voidaan siltä osin vakuuttua, että tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuskertomuksen päiväyksen välillä ei ole tilinpäätökseen toimenpiteitä aiheuttavia seikkoja. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 703.)

ISA 570 -standardi käsittelee toiminnan jatkuvuutta. Tilinpäätös tehdään yleensä siten, että toiminnan oletetaan jatkuvan. Tämä vaikuttaa esimerkiksi varojen ja velkojen kirjaukseen. Toimintaa jatkavan yrityksen oletetaan pystyvän realisoimaan varansa ja suorittamaan velkansa. Tilintarkastajilla on velvollisuus hankkia tilintarkastusevidenssiä siitä, että toimivalla johdolla on ollut perusteita tehdä tilinpäätös olettamalla toiminnan jatkuvan. Tilintarkastajan tunnistaessa tapahtumia tai olosuhteita, joilla saattaa olla vaikutusta yhteisön kykyyn jatkaa toimintaansa, on hänen suoritettava riittävät tilintarkastustoimenpiteet asian ratkaisemiseksi. Nämä toimenpiteet sisältävät esimerkiksi arviointia toimivan johdon liiketoiminnan suunnitelmista ja arvioista. Jos tilintarkastaja tulee johtopäätökseen siitä, että jatkuvuuteen liittyy olennaista epävarmuutta, tämän vaikutukset täytyy määrittää tilintarkastuskertomukseen. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 708–710.)

ISA 580 käsittelee kirjallisia vahvistusilmoituksia. Kirjalliset vahvistusilmoitukset ovat tarpeellinen osa tilintarkastusevidenssiä. Tässä standardissa tilintarkastajan tavoitteena on saada toimivalta johdolta vahvistus, että se on täyttänyt velvollisuutensa tilinpäätöksen laatimista kohtaan ja että tilintarkastajalle annetaan täydelliset tiedot. Samalla vahvistuksella saadaan tukea myös muille asioille, jotka tilintarkastaja koee relevanteiksi ja jota muut ISA-standardit edellyttävät. Kirjallisen vahvistuksen pitää olla niin

lähellä tilintarkastuskertomuksen päiväystä kuin mahdollista, mutta ei sen jälkeen. Jos kirjallinen vahvistus on ristiriidassa muun tilintarkastusevidenssin kanssa, pitää tilintarkastajan ratkaista asia suorittamalla riittävät tilintarkastustoimenpiteet. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 725–726.)

ISA 600 on standardi konsernitilinpäätöksen tilintarkastuksen erityisistä näkökohdista. Yleisesti tilintarkastuksessa on kaksi riskiä: se, että tilinpäätös on olennaisesti virheellinen ja se, että tilintarkastaja ei havaitse tätä virheellisyyttä. Näiden riskien yhdistelmää kutsutaan tilintarkastusriskiksi. Konsernitilinpäätöksessä virheellisyydet kertaantuvat. Jos konsernin osana toimivan yhtiön tilinpäätös sisältää olennaisen virheellisyyden, voi myös koko konsernin tilinpäätös sisältää sen. ISA 600 tavoitteena on hankkia tarvittava määrä tilintarkastusevidenssiä myös konsernin tilinpäätöksestä ja siitä, että onko se sen laatimisessa noudatettu tilinpäätösnormistoa. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 742–743.)

ISA 610- standardi käsittelee tilintarkastajan velvollisuuksia toimeksiantoissa, jossa hyödynnetään sisäisen tarkastuksen työtä tilintarkastusevidenssinä. Ulkoinen tilintarkastaja voi hyödyntää sisäisen tarkastajan aikaisempaa työtä tilintarkastusevidenssinä tai suoraan käyttää sisäisiä tarkastajia apuna vain jos sen toimenpiteet ja tehtävät ovat relevantteja. Missään tässä standardissa ei edellytetä sisäisen tarkastuksen hyödyntämistä, vaan asiasta tehdään päätös tilintarkastuksen kokonaisstrategiaa laadittaessa. Tilintarkastaja voi myös sisäisestä tarkastuksesta muodostamansa käsityksen perusteella olla hyödyntämättä sitä tilintarkastusevidenssin hankkimisessa. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 793–794.)

Ulkoinen tilintarkastaja vastaa aina yksin tilintarkastuslausunnosta, eikä sisäisen tarkastuksen hyödyntäminen vaikuta tähän. Tilintarkastajan tavoitteena tässä standardissa on ratkaista, onko sisäisen tarkastus hyö-

dynnettävissä tilintarkastusevidenssin hankkimisessa. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 794–795.)

ISA 620 -standardi käsittelee ulkopuolisen asiantuntijan muuta työtä, kuin laskentatoimen tai rahoituksen osalta, jota käytetään tilintarkastusevidenssinä. Tilintarkastajan tavoitteena on ratkaista hyödynnetäänkö erityisen asiantuntijan työtä ja jos hyödynnetään, soveltuuko se tilintarkastajan tarkoituksiin. Tätä varten tilintarkastajan täytyy ensin muodostaa riittävä käsitys erityisasiantuntijan erityisosaamisalueesta. Esimerkkinä erityisasiantuntijamuksesta voi olla aineettomien hyödykkeiden tai antiikkiesineiden arvon määrittäminen. (Kansainväliset tilintarkastusalan standardit 2014, 817,820.)

ISA 710 -standardi käsittelee vertailutietoja, vertailulukuja ja vertailutilinpäätöstä. Tilintarkastajan velvollisuutena on myös hankkia vertailutiedoista tai vertailutilinpäätöksestä riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä varmistukseen niiden olevan olennaisilta osin tilinpäätösnormiston mukaisia. Tähän päästään tilintarkastajan tulee arvioida, täsmäävätkö ne edellisellä tilikaudella esitettyihin lukuihin ja ovatko vertailutietojen laatimisperiaatteet yhdenmukaisia tarkastettavan tilinkauden laatimisperiaatteiden kanssa. Jos lukuja on muutettu, täytyy oikaisujen olla asianmukaisia. Jos laatimisperiaatteita on muutettu, täytyy varmistua siitä, että muutokset ovat asianmukaiset myös kirjanpidossa ja että muutoksista on annettu tilinpäätöksessä riittävästi tietoa. (International Federation of Accountants 2014, 906–907.)

Mahdollinen olennainen virheellisyys vertailutiedoissa aiheuttaa yhtäläiset vaatimukset hankkia tilintarkastusevidenssiä riittävästi vertailutiedoista, kuin nykyisen tilintarkastettavan tilinpäätöksen luvuista. Jos edellinen tilinpäätös on tilintarkastamaton, tulee asia mainita tilintarkastuskertomuksen muita seikkoja koskevassa kappaleessa ja jos edellisen tilinpäätöksen tilintarkastuskertomus on ollut muu kuin vakiomuotoinen, mukauttaa tarvittaessa tarkastettavan tilinkauden lausuntoa. Tämä ei kuitenkaan poista tai vähennä tilintarkastajan velvollisuutta hankkia tilintarkastusevidenssiä pe-

rustellakseen, että luvut eivät sisällä olennaista virheellisyyttä. (International Federation of Accountants 2014, 908–909.)

3.5 Raportointi

Raportointivaiheessa arvioidaan hankittua tilintarkastusevidenssiä sekä tehdään tilintarkastustoimenpiteiden perusteella tarvittavat johtopäätökset. Tilintarkastuksen lopuksi laaditaan havaintojen mukainen lausunto eli tilintarkastuskertomus. (International Federation of Accountants 2012, 563.) Raportoinnin ISA-standardit esitellään kuviossa 7.

Raportointi

ISA 265, ISA 540, ISA 700, ISA 705, ISA 706, ISA 720

Kuvio 7. Raportoinnin ISA-standardit

ISA 265 -standardi käsittelee kommunikointia sisäisen valvonnan puutteellisuuksista hallintoelimille ja toimivalle johdolle. Tilintarkastajan tulee muodostaa käsitys, onko toimeksiannon kohteena olevassa yhteisössä riittävä sisäinen valvonta. Tämä standardi käsittelee sitä, mitkä havaituista puutteellisuuksista täytyy raportoida toimeksiannon kohteena olevan yrityksen hallintoelimille ja toimivalle johdolle. Havaitessaan yhden tai useita puutteellisuuksia tilintarkastaja muodostaa käsityksen, ovatko ne yhdessä tai yksin merkittäviä. Merkittävistä puutteellisuuksista tilintarkastajan tulee raportoida kirjallisesti yhteisön hallintoelimille. Tilintarkastaja voi keskustella asiasta myös toimivan johdon kanssa, jos puutteellisuus ei näytä johtuvan toimivan johdon epärehellisyydestä. (International Federation of Accountants 2014, 396–397.)

ISA 540 -standardi käsittelee kirjanpidollisia arvioita ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastamista. Kaikki tilinpäätöksen erät eivät ole tarkkaan laskettavissa, vaan osa täytyy arvioida. ISA 540 standardia

sovelletaan, jos arvioituja eriä esiintyy tilinpäätöksessä. Tilintarkastajan täytyy hankkia tilintarkastusevidenssiä siitä, että kirjanpidolliset arviot ja niistä esitettävät tiedot ovat kohtuullisia, riittäviä ja sovellettavan normiston mukaisia. Tämän lisäksi toimivalta johdolta pyydetään vahvistus, että tilinpäätöksessä esitetyt kirjanpidolliset arviot ovat kohtuullisia. (International Federation of Accountants 2014, 624–625.)

ISA 700 -standardi käsittelee tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatimista ja kertomuksen antamista. Tilintarkastuksen tavoitteena on laatia tilintarkastusevidenssin perusteella lausunto tilinpäätöksestä ja esittää tämä kirjallisessa raportissa. ISA 700 standardi käsittelee tätä velvollisuutta. Lausunnon antaminen vaatii, että tilintarkastaja on hankkinut kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätöksessä ei ole olennaista virheellisyyttä ja se on laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. (International Federation of Accountants 2014, 838, 840.)

Tilintarkastuslausunto on vakiomuotoinen, kun tilinpäätös on kaikilta olennaisilta osin laadittu tilinpäätösnormiston mukaisesti. Jos tilinpäätöksessä on tilintarkastusevidenssin perusteella olennainen virheellisyys tai tilintarkastusevidenssiä ei ole saatu riittävästi johtopäätöksen muodostamiseen siitä, että olennaista virhettä ei ole, täytyy se sisällyttää tilintarkastuslausuntoon. (International Federation of Accountants 2014, 841.)

ISA 705 -standardin aiheena on riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvän lausunnon mukauttaminen. Jos ISA 700:ssa mainittu vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus ei ole asianmukainen, täytyy lausuntoa mukauttaa. ISA 705:n tavoitteena on esittää asianmukainen, mutta mukautettu lausunto, kun ISA 700:ssa mainitut mukautetun lausunnon olosuhteet täyttävät. Tilintarkastaja voi antaa varauman sisältävän lausunnon tai kielteisen lausunnon. Tilintarkastajalla on myös vaihtoehtona olla antamatta lausuntoa. (International Federation of Accountants 2014, 867.)

Varauman sisältävää lausuntoa käytetään silloin, kun virheellisyydet ovat yksin tai yhdessä olennaisia, mutta eivät laajalle ulottuvia tai kun tilintar-

kastaja ei ole saanut lausuntonsa perustaksi tarvittavaa määrää tilintarkastusevidenssiä ja mahdolliset virheellisyydet saattavat olla olennaisia, mutta eivät laajalle ulottuvia. (International Federation of Accountants 2014, 868.)

Kielteinen lausunto annetaan siinä tapauksessa, jos tilintarkastusevidenssillä voidaan todeta, että virheellisyydet ovat olennaisia ja laajalle ulottuvia (International Federation of Accountants 2014, 868). Lausunto ollaan kokonaan antamatta, jos tilintarkastusevidenssiä ei ole tarpeellista määrää, mutta mahdolliset virheellisyydet ovat olennaisia ja laajalle ulottuvia (International Federation of Accountants 2014, 869).

ISA 706 -standardin aiheena on riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvien tiettyjä seikkoja painottavat kappaleet ja muita seikkoja painottavat kappaleet. Tilintarkastajalla on mahdollisuus sisällyttää tilintarkastuskertomukseensa tarpeelliseksi kokemaansa lisäkommunikaatiota. Lisäkommunikaatiolla pyritään kiinnittämään tilinpäätöksen käyttäjien huomio seikkaan, joka on oleellinen tilinpäätöksestä saatavan käsityksen kannalta. Tiettyä seikkaa painottava kappale ei korvaa vaaran sisältävää tai kielteistä lausuntoa, eikä lausumatta jättämistä. Lisäkappale sijoitetaan tilintarkastuskertomuksessa välittömästi lausunkappaleen jälkeen. (International Federation of Accountants 2014, 895–897.)

ISA 720 -standardi käsittelee tilintarkastajan velvollisuuksia tilintarkastetun tilinpäätöksen sisältävissä asiakirjoissa olevan muun informaation suhteen. Tilinpäätökseen saattaa sisältyä tilinpäätöksen lisäksi myös muita asiakirjoja, esimerkiksi vuosikertomuksia tai vastaavia asiakirjoja. Tilintarkastajan velvollisuuksiin ei kuulu ottaa kantaa, ilman erillistä vaatimusta tai erityisiä olosuhteita, asiakirjoissa olevaan muuhun informaatioon. Tilintarkastajan kuitenkin tulee lukea asiakirjat, koska olennaiset ristiriitaisuudet tilinpäätöksen ja muiden asiakirjojen välillä heikentävät tilinpäätöksen tarkastuksen uskottavuutta. Tarvittaessa tilintarkastajan on tehtävä päätös, tarvitseeko ristiriitaisuuksien takia tehdä muutoksia tilinpäätökseen tai

muuhun informaatioon. (International Federation of Accountants 2014, 926–927.)

3.6 Erityistoimeksiantojen ISA-standardit

Edellä mainitut ISA 200–720 -standardit ovat tilinpäätöksen tarkastamiseen sovellettavia standardeja. Näiden lisäksi on myös ISA 800 -sarjan standardit, jotka käsittelevät erityistoimeksiantoja. (International Federation of Accountants 2014, 934.) Erityistoimeksiantojen ISA-standardit esitellään kuvassa 8.

Erityistoimeksiannot

ISA 800, ISA 805, ISA 810

Kuvio 8. Erityistoimeksiantojen ISA-standardit

ISA 800 standardin aiheena on erityisesti huomioon otettavat seikat erityistä tarkoitusta varten sovellettavien normistojen mukaisesti laadittujen tiinpäätösten tilintarkastukseen. Erityisiä tarkoituksia varten sovellettavien normistojen mukaisen tilinpäätöksen tilintarkastuksessa tilintarkastajan tulee sopia toimeksiannon ehdoista ISA 210:n mukaisesti. Tilintarkastajan tulee myös muodostaa käsitys seuraavista asioista: tarkoituksesta, jota varten tilinpäätös on laadittu, aiotuista käyttäjistä sekä toimivan johdon toimenpiteistä, joilla se on varmistanut sovellettavan tilinpäätösnormiston olosuhteisiin nähden hyväksyttäväksi. (International Federation of Accountants 2014, 935.)

Antaessaan tilintarkastuskertomusta erityistä tarkoitusta varten sovellettavan normiston mukaisesti tilinpäätöksestä tilintarkastajan tulee huomioida tämä kertomuksen tiettyä seikkaa painottavassa kappaleessa. Kappaleessa tulisi olla maininta, että tilinpäätös ei ehkä sovellu muuhun kuin sen eri-

tyiseen tarkoitukseen. (International Federation of Accountants 2014, 936.)

ISA 805 standardin aiheena on erityisesti huomioon otettavat seikat yksittäisiin tilinpäätöslaskelmiin ja tilinpäätöslaskelman tiettyihin osiin, tileihin tai eriin kohdistuvissa tilintarkastuksissa. Tarkastettaessa yksittäistä tilinpäätöslaskelmaa tai tilinpäätöksen tiettyjä osia täytyy tilintarkastajan soveltaa ISA-standardeja olosuhteiden vaatimalla tavalla. Jos tilintarkastaja ei ole saanut toimeksiantoa myös yhteisön tilinpäätöskokonaisuuteen koskevaan tarkastukseen, tulee tilintarkastajan ratkaista, onko hänen mahdollista suorittaa yksittäiseen tilinpäätöslaskelmaan tai tilinpäätöksen tiettyyn osaan kohdistuva tarkastus ISA-standardien mukaisesti. (International Federation of Accountants 2014, 951.)

ISA-standardien noudattaminen yksittäisen tilinpäätöslaskelman osan tarkastuksessa ei käytännössä ole mahdollista ilman, että tilintarkastajalla on toimeksianto myös koko tilinpäätöskokonaisuuden tarkastamiseen. Tähän syynä ovat tilintarkastajan mahdollisuudet saada riittävä käsitys yhteisöstä, sen sisäisestä valvonnasta ja toimintaympäristöstä. Lisäksi tilintarkastajalla ei ole kirjanpitoaineiston yleistä laatua koskevaa tilintarkastusevidenssiä. Tämä aiheuttaa tilintarkastajalle suhteettoman työmäärän evidenssin hankkimisessa verrattuna tilintarkastuksen kohteena olevaan osaan. (International Federation of Accountants 2014, 955.)

ISA 810 -standardi käsittelee tilinpäätösyhteenvedoista raportoimista koskevat toimeksiannot. Tilintarkastajan saadessa tilinpäätösyhteenvedoista raportoimista koskevan toimeksiannon tulee hänen antaa lausunto tilinpäätösyhteenvedosta. Tilintarkastajan on mahdollista suorittaa edellä mainittu toimeksianto vain jos hän on suorittanut ISA-standardien mukaisen tilintarkastuksen kyseiseen tilinpäätökseen. (International Federation of Accountants 2014, 969–970.)

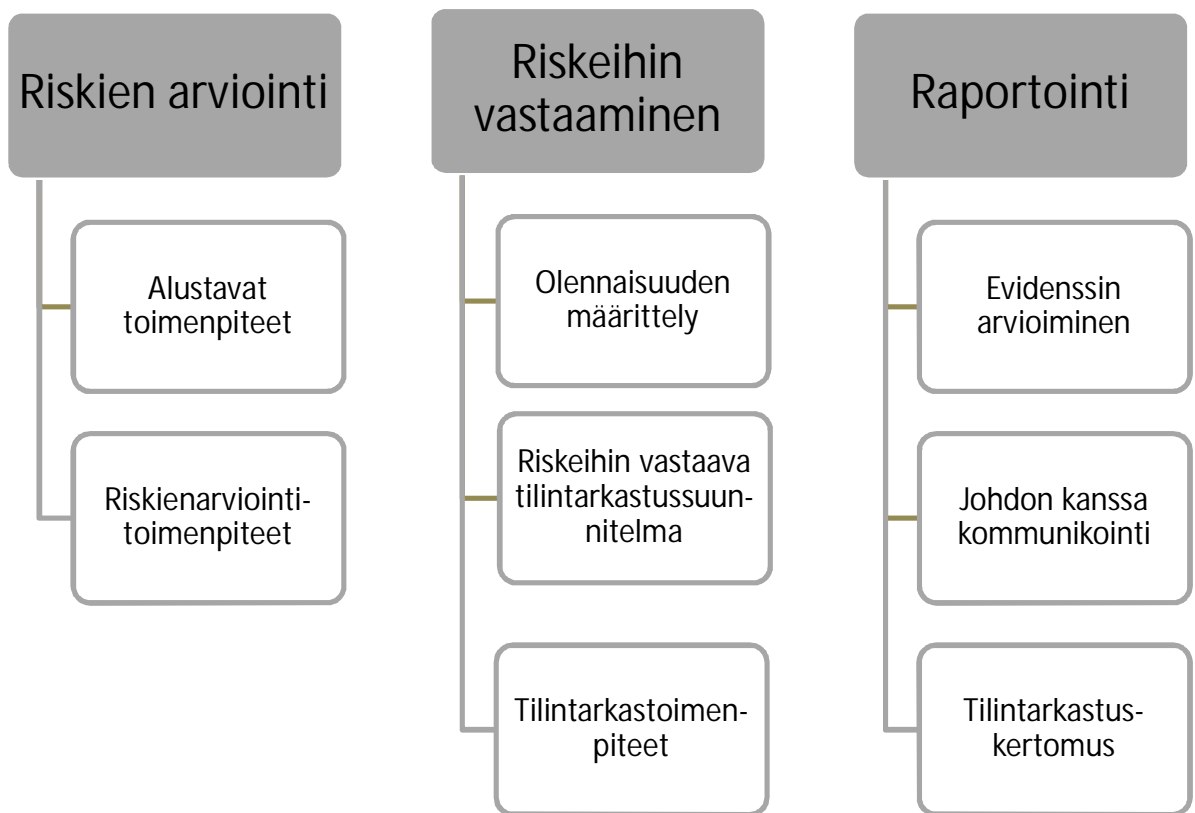
Tässä vaiheessa opinnäytetyötä on ISA-standardit ja niiden olennainen sisältö esitelty. Seuraavaksi tutkitaan tapaustutkimuksen avulla, mitä varsinaisia toimenpiteitä relevantit standardit aiheuttavat ja tämä selventää

varsinaisen tilintarkastusprosessin kulkua, mutta myös standardien sisältöä ja tulkintaa.

4 CASE: YRITYS X OY:N TILINTARKASTUS

4.1 Yritys X Oy:n ja sen tilintarkastusprosessin esittely

Tapaustutkimus käsittelee ISA-standardien mukaista tilintarkastusprosessia. Prosessin eri vaiheissa kuvataan, mitkä standardit tässä kyseisessä tilintarkastuksessa ovat vaikuttaneet tehtyihin toimenpiteisiin. Tapaustutkimus käydään läpi Yritys X Oy:n kautta. Yritys X Oy:n tilintarkastusprosessi noudattaa kuviossa 9 esittämää järjestystä.

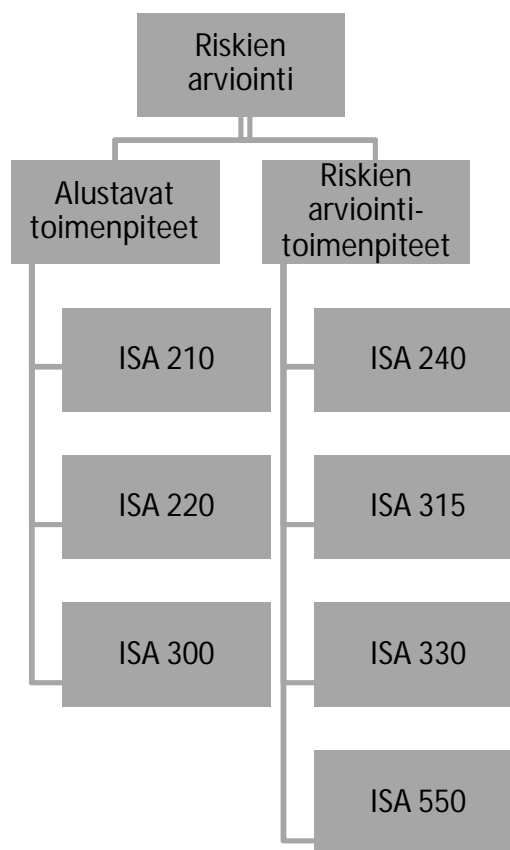
Kuvio 9. Riskilähtöinen tilintarkastusprosessi

Kuvitteellinen Yritys X Oy on osakeyhtiö, joka toimii elintarvikealalla. Tuotteita myydään sekä paikallisille kuluttajille että jälleenmyyjille. Yrityksen omistaa erittäin rajoittunut joukko omistajia. Kirjanpitoa hoitaa ulkopuolinen kirjanpitäjä. Yritys X Oy:n tilintarkastus suoritetaan aineistotarkastuksena, jossa tilintarkastusevidenssiä hankitaan pääsääntöisesti aineistotarkastustoimenpiteillä.

Yritys X Oy ei ole velvollinen laatimaan toimintakertomusta eikä rahoituslaskelmaa, koska se ei ylitä seuraavia rajoja: liikevaihto 7 300 000 euroa, taseen loppusumma 3 650 000 euroa sekä henkilöstö keskimäärin 50. Toimintakertomuksen laatimisen velvollisuutta varten näistä rajoista täytyy vähintään kaksi ylittyä. (Kirjanpitolaki 3. luku 1.§.)

4.2 Riskien arviointi

Riskien arviointiin sisältyvät alustavat toimenpiteet sekä riskienarviointitoimenpiteet. Riskien arviointi ja siihen tässä tarkastuksessa liittyvät ISA-standardit esitetään kuviossa 10.

Kuvio 10. Riskien arviointi

Tilintarkastuksen riskien arviointi koostuu olosuhteiden tai niiden muutosten kartoituksesta ja varsinaisten riskien havaitsemisesta. Tietoa kartoitukseen ja suunnitteluun saadaan yrityksen johdolta ja kirjanpidon raporteista sekä aikaisempien vuosien tilintarkastuksista. Tilintarkastus alkaa aina

toimeksiannon hyväksymisellä tai jo aikaisempien tilikausien toimeksianteiden jatkamisella myös tarkastettavalle tilikaudelle. Yritys X Oy:n tilintarkastus on jatkuva toimeksianto aikaisemmilta tilikausilta, joten alussa täytyy tehdä päätös tilintarkastustoimeksiannon jatkumisesta. Toimeksiannon hyväksymisessä käsitellään tilintarkastajien riippumattomuutta ja pätevyyttä sekä resursseja. Samalla myös toimeksiannon kohteeseen liittyvää riskiä kartoitetaan. Riskiä voidaan arvioida taulukko 1:ssä esitetyllä tavalla.

Taulukko 1. Riskien kartoitus

Riskitekijä	Esiintyykö toimeksiannossa?
Olennaiset muutokset liiketoiminnassa verrattuna edelliseen, jotka muodostavat toimeksiannon jatkumiselle esteen	Ei
Aikaisempina vuosina on havaittu väärinkäytöksiä	Ei
Tiedossa olevat toimialakohtaiset lainsäädäntömuutokset, joilla olisi vaikutusta tulevaan toimintaan	Ei
Muut huomionarvoiset seikat	Ei

Koska merkittävästi riskitasoa nostavaa tekijää ei havaittu, voidaan toimeksianto hyväksyä. Tilintarkastaja todetaan myös riippumattomaksi sekä päteväksi ja toimeksiantoon ei liity tarvetta erityisille resursseille. Yritys X Oy:n kanssa on allekirjoitettu toimeksiantokirje aikaisempien tilintarkastusten yhteydessä. Toimeksiantokirjeen malli esitetään liitteessä 1 (KHT-yhdistys 2014). Toimeksiantokirje voidaan uusida, jos tilintarkastaja kokee tarvetta muistuttaa toimivaa johtoa tilintarkastuksen edellyttämistä olosuhteista. Tähän ei ole tarvetta Yritys X Oy:n nykyisessä tilintarkastuksessa. Johto ei ole vaihtunut eikä nykyisestä toimeksiantokirjeestä ole kulunut merkittävästi aikaa.

Seuraavaksi luodaan ymmärrys Yritys X Oy:n liiketoiminnasta ja sen tilintarkastukselle olennaisista osista. Selvitettäviä asioita käsitellään taulukko 2:n osoittamalla tavalla.

Taulukko 2. Liiketoiminnan ymmärtäminen

Aihe	Selvitys	Havaittu luontaisia riskejä?
Toimiala	Elintarviketuotanto	Ei
Asiakkaat	Paikalliset kaupat	Ei
Toimittajat	Paikalliset alan toimijat	Ei
Rahoitus	Yleisimmät pankit	Ei
Lainsäädäntö	OYL, ALV, EVL	Ei
Toiminnan tarkoitus	Tuottaa omistajille voittoa	Ei
IT-ympäristö	Erilliset ohjelmat pääkirjanpidolle ja ostoreskontralle, laskujen kiertäykselle sekä laskutukselle, myyntireskontralle ja palkoille	Ei

Jotta on mahdollista arvioida yllä olevien aiheiden riskejä, täytyy niistä olla ensin riittävä ymmärrys ja tieto. Tässä tapauksessa toimeksiannon ollessa jatkuva edellisiltä vuosilta, on tilintarkastajalla valmiina aiheiden tietämys. Tarkastuksen kannalta olisi kuitenkin merkittävää, jos olosuhteissa olisi tapahtunut tarkastettavan tilikauden aikana muutoksia. Luontaisia riskejä ei havaittu tässä vaiheessa.

Liiketoiminnan ymmärtämisen jälkeen voidaan kartoittaa riskejä. Riskien tunnistaminen on kriittinen vaihe tilintarkastuksessa, koska vain tunnistettuun riskiin voidaan kohdistaa siihen vastaavia toimenpiteitä. Toimeksiannon hyväksymis- ja liiketoiminnan ymmärtämisvaihe ovat jo osa riskien kartoitusta. Näiden lisäksi käsitellään Yritys X Oy:n riskejä taulukko 3:n mukaisesti.

Taulukko 3. Riskien kartoitus

Mahdollinen riskitekijä	Riskinä toimeksiannossa?	Perustelu
Toiminnan jatkuvuuden epätodennäköisyys	Ei	Yritys tuottaa pääsääntöisesti voittoa. Oma pääoma ja rahoitus ovat riittävällä tasolla.
Rahoitukseen liittyvät kovenantit	Ei	Ei kovenantteja
Poikkeavat myyntiehdot tai sopimukset, joilla voi olla olennainen vaikutus tilinpäätöksen virheellisyyteen	Ei	Ei sellaisia myyntiehtoja tai sopimuksia, joista johtuvaa virheellisyyttä voidaan pitää olennaisena riskinä.
Yrityksen johdon eettisyys, pätevyys ja tietoisuus kontroleista	Ei	Yrityksen johto koostuu omistajista ja heidän arvioidaan toimivan eettisesti ja olevan kompetentteja. Vaikka valvontaympäristö on pieni, sen voidaan olettaa olevan tehokas aktiivisesti osallistuvan johdon takia.
Väärinkäytöksestä syntyvän riskin todennäköisyys	Ei erityisiä riskitekijöitä. ISA-standardeista tulee kuitenkin lähtökohtaisesti olettaa, että myyntiin sisältyy väärinkäytösriskejä.	Omistajayrittäjien oletetaan toimivan rehellisesti ja harjoittavan liiketoimintaa pitkäjänteisesti. Ulkopuolinen kirjanpitäjä toimii myös valvontafunktiona. Ei havaittu olosuhteita, joilla kumota ISA-standardien myynnin väärinkäytösolettama, joten kohdistetaan myyntiin tarkoituksen mukaisia tarkastustoimenpiteitä.
Lähipiiritapahtumiin liittyvät riskit	Ei	Ei poikkeavia lähipiiritapahtumia
Merkittävät muutokset liiketoimintaympäristössä, kuten muutokset tilinpäätöksen laadintaperiaatteissa	Ei	Ei muutoksia liiketoimintaympäristössä
Tilinpäätökseen sisältyvät merkittävät arvionvaraiset erät	Ei	Ei merkittäviä arvionvaraisia eriä
Käytössä olevat bonuspalkkiojärjestelmät	Ei	Ei bonusjärjestelmää
Toimintaa säätelevät erityislainsäädännöt	Ei	Ei erityislainsäädäntöä

Merkittäviä riskejä ei yllä olevan taulukon mukaan havaittu. Kuitenkin ISA-standardien lähtökohtainen oletus myynnin tuloutukseen liittyvästä riskistä on relevantti tässä toimeksiannossa. Mahdollisia syitä myynnin tuloutuksen riskin arvioimiseen matalaksi voisi olla yksinkertainen tuloutusmalli, esimerkiksi kuukausittain toistuvat vuokratuotot.

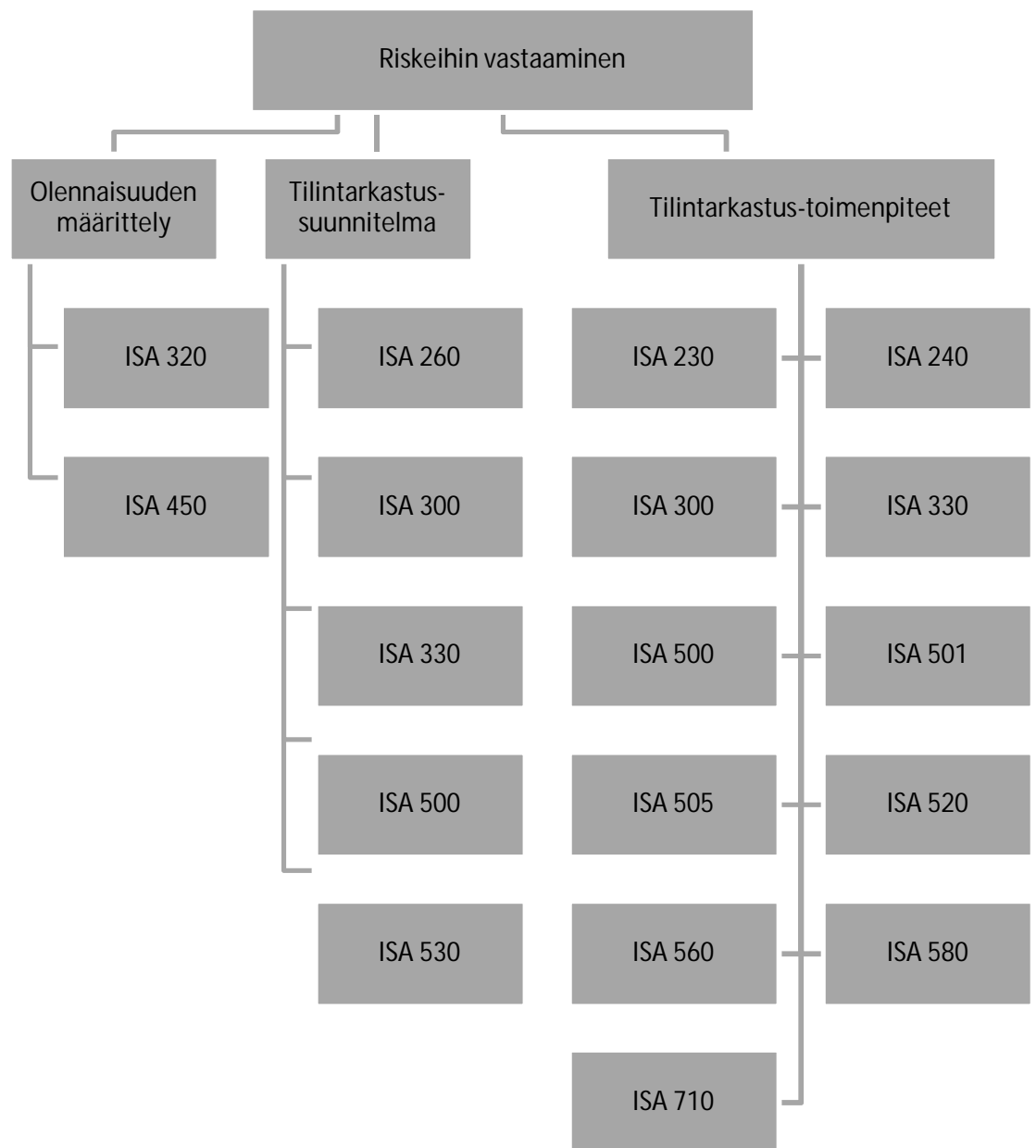
Seuraavaksi tunnistetaan tilintarkastuksen kannalta olennaiset kontrollit. Omistajista muodostuva toimiva johto on Yritys X Oy:n tärkein kontrolli. Taulukossa 3 asiaa on jo käsitelty neljännen ja viidennen riskitekijän kohdalla. Yrityksessä samalla työntekijällä on tehtävänä laskea palkat, hoitaa maksuliikenne ja osto- sekä myyntireskontra. Tästä syntyy vaarallinen työyhdistelmä, jota yritys pienentää maksujen hyväksymismenettelyllä. Lisäksi ulkopuolinen kirjanpitäjä toimii osaltaan valvontafunktiona.

Pienissä yrityksissä muodostuu usein vaarallisia työyhdistelmiä, kun työtehtäviä ei voida hajauttaa tarpeeksi organisaation pienuudesta johtuen. Kuitenkin omistajayrittäjien aktiivisen osallistumisen ja hyväksymismenettelyiden perusteella voidaan valvontaympäristön katsoa olevan riittävän tehokas, joten työympäristöstä ei synny merkittävää riskiä.

Riskien arvioinnin lopuksi tehdään olennaisten riskien yhteenveto. Riskien kartoituksen perusteella riskiksi tunnistettiin mahdollinen virheellisyys myynnin tuloutuksessa. Tästä johtuen kohdistetaan tarkastustoimenpiteitä liikevaihtoon ja myyntisaamisiin sekä varmistutaan niihin liittyvistä kannanotoista. Kontrolliksi tunnistettiin toimivan johdon aktiivinen osallistuminen, myyntisaamisten täsmäytys sekä hyvityslaskujen hyväksyttäminen. Riskeihin vastataan kuvaamalla tilinpäätöksen olennaisiin eriin liittyvät olennaiset prosessit, tekemällä läpikulkutestit olennaisista prosesseista ja suorittamalla aineistotarkastustoimenpiteitä olennaisille erille.

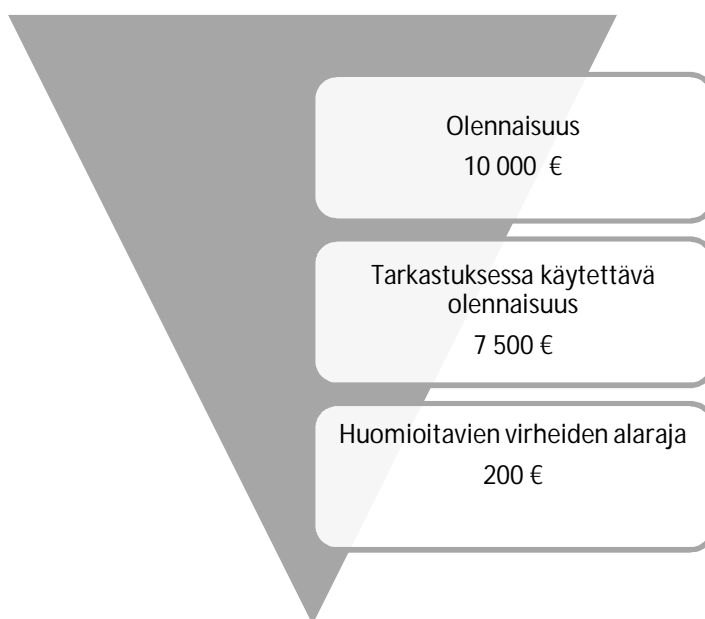
4.3 Riskeihin vastaaminen

Riskeihin vastaamisessa tärkeää on kohdistaa tilintarkastustoimenpiteet olennaisiin eriin ja merkittäviin riskeihin. Riskit on määritelty jo tilintarkastuksen alussa ja seuraavaksi selvitetään olennaiset erät ja niiden virheellisyyskseen vastaavat toimenpiteet. Riskeihin vastaamiseen liittyvät ISA-standardit esitellään kuviossa 11.

Kuvio 11. Riskeihin vastaamisen ISA-standardit

Jotta tilintarkastus voidaan suunnitella ja suorittaa, täytyy tilinpäätökselle määrittää rahamääräinen olennaisuus. Rahamääräinen olennaisuus on arvo, jonka mukaan tilinpäätöksen virheellisyyksiä tulkitaan. Olennaisuus voidaan laskea esimerkiksi tietyinä prosentteina tuloksesta ennen veroja, käyttökatteesta, liikevaihdosta tai omasta pääomasta. Tässä tapauksessa valitaan liikevaihto olennaisuuden laskemiseen. Valinta voidaan perustella ammatillisella harkinnalla ja liikevaihdon luonteella kuvata toiminnan laajuutta parhaiten tässä toimeksiannossa. Tästä olennaisuudesta määritetään vielä matalampi tarkastuksessa käytettävä olennaisuus, jotta havaitsemattomat virheet eivät havaittujen virheiden jälkeen muodosta yhdessä olennaista virheellisyyttä. Lisäksi yhteenlaskettujen virheiden tarkasteluun määritetään arvo, jota pienempiä virheellisyyksiä ei tarvitse huomioida. Edellä mainittujen suhdetta kuvaa kuvio 12.

Kuvio 12. Rahamääräinen olennaisuus

Kuvion 12 mukaan kaikki yli 200 euron virheellisyydet kirjataan ylös ja tarkastuksen lopussa lasketaan kredit- ja debet-puolien nettovirheellisyys. Jos tämä nettovirheellisyys tai virheellisyydet yksittäin ovat yli 7 500 euroa, täytyy ne korjauttaa tai huomioida kertomuksessa. Kuitenkin virheellisyy-

det arvoltaan 200- 7500 euroa ilmoitetaan johdon vahvistuskirjeessä tai sen liitteenä.

Kun tarkastuksessa käytettävä olennaisuus on saatu selville, voidaan sen avulla määrittää olennaiset tuloslaskelman ja taseen erät ja tehdä näille riskiarviot. Olennaisista eristä tehdään myöhemmin prosessikuvaukset ja läpikulkutestit sekä suoritetaan eräkohtaiset aineistotarkastustoimenpiteet. Alla olevissa taulukoissa 4-8 ovat Yritys X Oy:n tuloslaskelman eräkohtaiset riskiarvioinnit ja niiden jälkeen erien olennaisuuden määrittämisen perustelu sekä suunnitellut tarkastustoimenpiteet.

Taulukko 4. Liikevaihdon tarkastusriski

Tuloslaskelman erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Liikevaihto	Kyllä	Korkea	Kyllä	Korkea

Liikevaihto on olennainen erä, jonka kohdalla kontroleihin liittyy väärinkäytösrisi aikaisemman riskien kartoituksen perusteella. Kuvataan myyntiprosessi, tehdään läpikulkutesti sekä suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Taulukko 5. Materiaalien ja palveluiden tarkastusriski

Tuloslaskelman erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Materiaalit ja palvelut	Kyllä	Matala	Ei	Matala

Materiaalit ja palvelut on olennainen erä, jonka tarkastusriskiä havaitut kontrollit vähentävät. Kuvataan ostoprosessi, tehdään läpikulkutesti ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Taulukko 6. Henkilöstökulujen tarkastusriski

Tuloslaskelman erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Henkilöstökulut	Kyllä	Matala	Ei	Matala

Henkilöstökulut on olennainen erä, jonka tarkastusriskiä kontrollit vähentävät. Kuvataan palkanmaksuprosessi, tehdään läpikulkutesti ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Taulukko 7. Poistojen ja arvonalentumisten tarkastusriski

Tuloslaskelman erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Poistot ja arvonalentumiset	Kyllä	Minimaalinen	Ei	Minimaalinen

Poistot ja arvonalentumiset on saldon mukaan olennainen erä, mutta se määritetään epäolennaiseksi. Tämä voidaan perustella erän vähäisillä tapahtumilla. Tarkastetaan, että poistolaskenta on suunnitelman mukainen ja elinkeinoverolain sallimalla tasolla.

Taulukko 8. Liiketoiminnan muiden kulujen tarkastusriski

Tuloslaskelman erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Liiketoiminnan muut kulut	Kyllä	Matala	Ei	Matala

Muut kulut on olennainen erä, jonka tarkastusriskiä kontrollit vähentävät. Kuvataan ostoprosessi, tehdään läpikulkutesti ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Näiden lisäksi Yritys X Oy:n tuloslaskelmassa on epäolennaisina erinä rahoitustuotot ja -kulut, varaston muutos, muut tuotot sekä tuloverot. Näis-

sä erien saldo on pienempi, kuin tarkastuksessa käytetty olennaisuus, joten niihin ei oletettavasti voi sisältyä olennaista virhettä. Tuloveroista kuitenkin tarkastetaan verolaskelma ja jaksotukset ennakkoverolipusta ja laskeamalla verojaksotus uudestaan.

Taseen erien olennaisuuden määrittelyssä täytyy ottaa huomioon tuloslaskelmassa tehdyt määrietykset, koska samaan prosessiin linkittyvät erät jatkavat myös mahdollisen virheellisuuden siirtymistä. Tästä on esimerkkinä myyntiprosessi, johon kuuluvat tuloslaskelmasta liikevaihto ja taseelta myyntisaamiset sekä rahat ja pankkisaamiset. Alla olevissa taulukoissa 9-16 ovat Yritys X Oy:n taseen olennaisuuksien määrietykset ja riskien arvioinnit, sekä suunnitellut tarkastustoimenpiteet.

Taulukko 9. Aineellisten hyödykkeiden tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Aineelliset hyödykkeet	Kyllä	Minimaalinen	Ei	Minimaalinen

Aineelliset hyödykkeet on saldon mukaan olennainen erä, mutta se määritetään epäolennaiseksi. Tämä voidaan perustella erän vähäisillä tapahtumilla ja poistolaskennan tarkistamisella sekä käymällä läpi olennaiset muutokset.

Taulukko 10. Vaihto-omaisuuden tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Vaihto-omaisuus	Kyllä	Matala	Ei	Matala

Vaihto-omaisuus on olennainen erä, jonka riski määritellään yleensä korkeaksi. Toimintariskiä pienentää kuitenkin esimerkiksi nopea varastonkierto ja olemassaolon sekä arvostuksen analysointi. Tehdään ostoprosessin

läpikulkutesti, kuvataan inventointiprosessi ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Taulukko 11. Myyntisaamisten tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Myyntisaamiset	Kyllä	Korkea	Kyllä	Korkea

Myyntisaamiset on olennainen erä, johon myyntiprosessin takia liittyy mahdollinen virheellisyys. Kuvataan myyntiprosessi, tehdään läpikulkutesti ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä. Merkittävistä saldoista pyydetään ulkopuolinen vahvistus.

Taulukko 12. Rahojen ja pankkisaamisten tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Rahat ja pankkisaamiset	Kyllä	Matala	Kyllä	Kohtuullinen

Rahat ja pankkisaamiset on olennainen erä. Kontrolliriskiä pienentävät luotettavat pankkijärjestelmät ja ulkoinen kirjanpito. Tarkastetaan maksuja myynti- ja ostoprosessien läpikulkutestien yhteydessä sekä tilinpäätöspäivän saldot pankin vahvistuksille. Näiden lisäksi evidenssiä saadaan myynnin ja ostojen aineistotarkastuksen yhteydessä.

Taulukko 13. Oman pääoman tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Oma pääoma	Kyllä	Minimaalinen	Ei	Minimaalinen

Oma pääoma on saldon mukaan olennainen erä, mutta se määritetään epäolennaiseksi. Tämä voidaan perustella erän vähäisillä tapahtumilla.

Tarkastetaan oman pääoman jatkuvuus sekä yhtiön hallintoelimien omaan pääomaan vaikuttavat päätökset.

Taulukko 14. Rahalaitoslainojen tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Rahalaitoslainat	Kyllä	Minimaalinen	Ei	Minimaalinen

Rahalaitoslainat on saldon mukaan olennainen erä, mutta se määritetään epäolennaiseksi. Tämä voidaan perustella erän vähäisillä tapahtumilla. Pyydetään saldoista ulkopuoliset vahvistukset.

Taulukko 15. Ostovelkojen tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Ostovelat	Kyllä	Matala	Ei	Matala

Ostovelat on olennainen erä, joka kuuluu ostoprosessiin. Kuvataan ostoprosessi, tehdään läpikulkutesti ja suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteitä.

Taulukko 16. Muiden velkojen ja siirtovelkojen tarkastusriski

Taseen erä	Saldo > tarkastuksessa käytettävä olennaisuus = lähtökohtaisesti olennainen tili	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Muut velat ja siirtovelat	Kyllä	Minimaalinen	Ei	Minimaalinen

Muut velat ja siirtovelat ovat saldojen mukaan olennaisia eriä, mutta ne voidaan määrittellä epäolennaisiksi. Tämä perustellaan erien vähäisillä tapahtumilla. Tarkastetaan olennaiset erät perusteisiin.

Näiden lisäksi Yritys X Oy:n taseessa ovat erät sijoitukset ja siirtosaamiset, joissa erien saldo on pienempi kuin tarkastuksessa käytetty olennaisuus, joten niihin ei olettavasti voi sisältyä olennaista virhettä. Myös tilinpäätösprosessissa voi syntyä olennainen virhe, joten määritellään myös sen tarkastusriski taulukossa 17.

Taulukko 17. Tilinpäätöksen ja liitetietojen tarkastusriski

Prosessi	Olennainen	Toimintariski	Kontrolliriski	Yhdistetty tarkastusriski
Tilinpäätös ja liitetiedot	Kyllä	Matala	Kyllä	Kohtuullinen

Tilinpäätöksen ja liitetietojen täydellisyys tarkastetaan tilinpäätöksen tarkastuslistan avulla. Kuvataan tilinpäätösprosessi ja tarkastetaan muistiotositteet.

Tilintarkastuksen suunnittelun jälkeen tiedossa ovat riskit ja niiden alentamiseksi suunnitellut toimenpiteet. Toimenpiteet aloittaa olennaisten prosessien kuvaus ja läpikulkutestit. Sen jälkeen tarkastetaan tilinpäätös eräkohtaisesti tekemällä tarvittavat aineistotarkastustoimenpiteet.

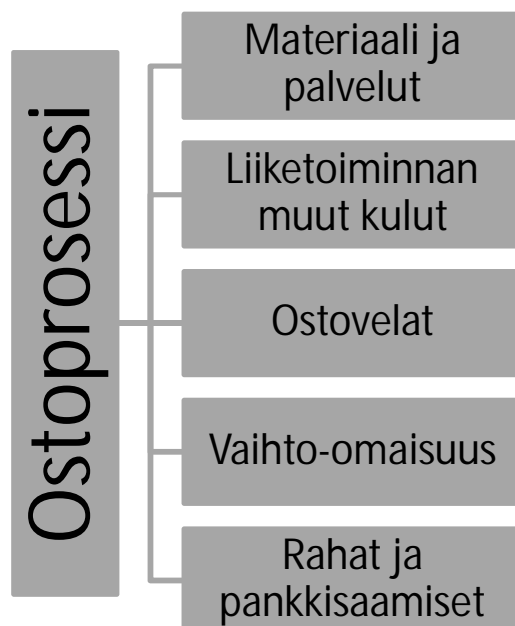
Seuraavaksi tarkastussuunnitelman mukaisesti kuvataan olennaisista tilinpäätöksen eristä prosessit ja tehdään läpikulkutestit. Olennaisia prosesseja olivat myynti-, osto-, palkanmaksu- sekä tilinpäätösprosessi. Läpikulkutesteillä saadaan evidenssiä testattavaan prosessiin liittyviin kannanottoihin. Ensimmäiseksi kuvataan myyntiprosessi, johon liittyvät tilinpäätöksen erät näkyvät kuviossa 13.

Kuvio 13. Myyntiprosessi.

Myyntiprosessiin kuuluvat erät ovat liikevaihto, myyntisaamiset sekä rahat ja pankkisaamiset. Myynti tuloutetaan Yritys X Oy:ssä luovutuksen perusteella. Myyjät ottavat vastaan ja kirjaavat asiakkaiden tilaukset. Valmiit tilaukset toimitetaan tuotantoon, jossa tilauksen mukainen lähetys kerätään. Reskontranhoitaja tekee myyntilaskun ja lähettää sähköiset laskut pankkiohjelmalla tai paperiset laskut kirjeitse. Reskontranhoitaja kokoaa laskut yhteenvedoksi, joka kirjataan kerran kuussa kirjanpitoon. Reskontran avointen myyntisaamisten saldo täsmäytetään kerran kuussa kirjanpidon avoimiin saamisiin. Myyntiprosessin läpikulkutestissä tarkastetaan myyntilaskun, lähetyslistan, kirjanpidon tiliöintien ja maksun täsmävyys.

Seuraavaksi kuvataan ostoprosessi. Ostoprosessiin liittyvät erät ovat materiaalit ja palvelut, liiketoiminnan muut kulut, ostovelat, vaihto-omaisuus sekä rahat ja pankkisaamiset. Nämä esitetään kuviossa 14.

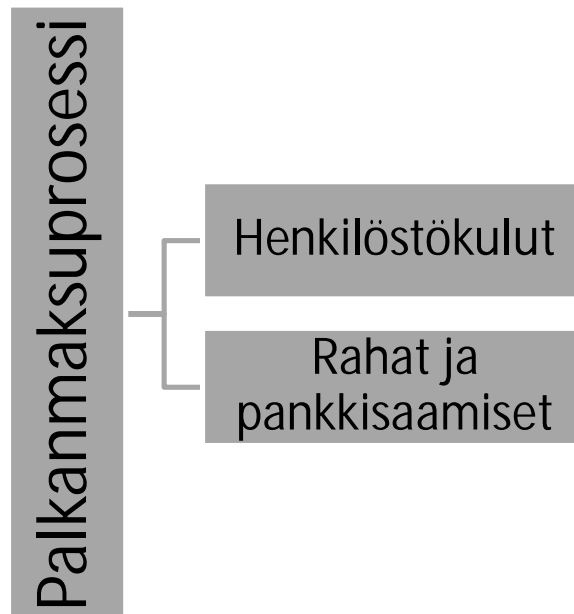

Kuvio 14. Ostoprosessi.

Ostotilauksen tekee tuotantopäällikkö ja sen vastaanottavat tuotantotyöntekijät. Tuotantopäällikkö tarkastaa ja hyväksyy tilaukset. Vastaanottoilmoituksena toimii lähetyslista, joka täsmäytetään saapuneeseen laskuun. Lasku vielä tarkastetaan ja hyväksytetään. Tämän jälkeen se kirjataan ostoreskontraan ja viedään kirjanpitoon. Maksun jälkeen se kirjataan pois avoimista laskuista. Ostoprosessin läpikulkutestissä tarkastetaan ostolas-kun, lähetyslistan, kirjanpidon tiliointien ja maksun täsmävyys sekä hyväksymismenettely.

Ostoprosessin jälkeen kuvataan palkanmaksuprosessi. Palkanmaksuprosessiin liittyvät henkilöstökulut sekä rahat ja pankkisaamiset, jotka esitetään kuviossa 15.

Työnjohtaja tarkastaa tuntikirjaukset päivittäin ja palkanlaskija siirtää tuntikirjaukset palkanlaskentaan. Palkanlaskija vertaa tuntikirjausten listoja palkkakorteille.

Kuvio 15. Palkanmaksuprosessi.

Palkanmaksuprosessin läpikulkutestissä tarkastetaan palkkalaskelman, työaikaraportin, työsopimuksen, mahdollisten palkankorotuksien dokumentit, verokortin ja palkanmaksun täsmävyys sekä hyväksymismenettely.

Tilinpäätösprosessiin kuuluvat kaikki taseen saldolliset tilit. Tilinpäätösprosessissa kirjanpitäjä laatii muistiotositteet, tilinpäätöksen ja liitetiedot. Yritys X Oy on pieni kirjanpitovelvollinen, joten sen ei tarvitse laatia toimintakertomusta. Kirjanpitäjä täsmäyttää merkittävimmät tilit saldovahvistuksille tai osakirjanpidon raporteille. Tilinpäätösprosessin läpikulkutestissä tarkastetaan muistiotositteet, täsmäytetään liitetiedot tuloslaskelmalle, taseelle sekä muihin vahvistuksiin ja laskelmiin. Tarkastetaan myös, että tilinpäätös on osakeyhtiön tilinpäätösmallin mukainen.

Prosessien kuvausten ja läpikulkutestien jälkeen suoritetaan aineistotarkastustoimenpiteet, jotka aloitetaan tuloslaskelman kokonaisanalyysillä. Tässä analyysissä tutkitaan, ovatko tuloslaskelman lukujen muutokset

loogisia suhteessa odotusarvoihin. Olennaisiin muutoksiin suoritetaan eräkohtaisia tarkastustoimenpiteitä, joita käsitellään tarkastuksen edetessä. Yritys X Oy:n tuloslaskelman analysoinnissa ei havaittu huomautettavaa.

Tuloslaskelmasta aikaisemmin olennaiseksi määritellyt erät olivat myynti, materiaalit ja palvelut, henkilöstökulut sekä liiketoiminnan muut kulut. Näihin eriin kohdistetaan aineistotarkastustoimenpiteitä. Tilikauden aikaisiin tapahtumiin liittyvät kannanotot ovat tapahtuminen, täydellisyys, täsmällisyys, katko ja luokittelu.

Myyntin tarkastuksessa aineistotarkastustoimenpiteitä suoritetaan isomalla otoskoolla korkean toimintariskin vuoksi. Tilikauden aikainen myynti tarkastetaan pistokokein. Tilinpäätöskuukauden ja alkaneen tilikauden ensimmäisen kuukauden myyntiä tarkastetaan mahdollisten katkovirheiden takia. Tilinpäätöskuukauden myynnin tarkastuksessa saadaan usein myös evidenssiä myyntisaamisten tarkastukseen, koska viimeisempien myyntien eräpäivä on yleensä tilikauden päättymisen jälkeen.

Materiaalien ja palveluiden tarkastus mukailee myynnin tarkastusta. Tilikauden aikaiset ostot tarkistetaan pistokokein. Tilinpäätöskuukauden ja alkaneen tilikauden osto tarkastetaan mahdollisten katkovirheiden takia. Samoin kuin myyntisaamisten kanssa, myös ostovelkoihin saadaan evidenssiä tilinpäätöskuukauden ostojen tarkastuksessa.

Henkilöstökulujen tarkastuksessa voidaan tarkoituksenmukaista tilintarkastusevidenssiä hankkia analyttisillä toimenpiteillä, joissa verrataan henkilöstökuluja edelliseen tilikauteen sekä henkilöstön määrään ja lasketaan henkilösivukulujen määrät. Tulosten ollessa analyttisesti loogisia verrattuna edelliseen tilikauteen ja pakollisten sivukulujen prosentuaalisiin määriin saadaan henkilöstökulujen asianmukaisuuden puoltavaa tarkastusevidenssiä. Näiden lisäksi Yritys X Oy:n tilikauden ollessa kalenterivuosi täsmäytetään verottajan palkkojen vuosi-ilmoitus tilinpäätöksen lukuihin.

Liiketoiminnan muista kuluista selvitetään olennaiset kulutilit ja niiden mahdolliset muutokset. Jos kulutileissä on tapahtunut merkittäviä muutoksia viime tilikauteen nähden, selvitetään niiden syyt. Muista kuluista tar-

kastetaan aina myös asianajotilit, millä havainnoidaan, onko yhtiöllä mahdollisia riita- tai lakiasioita. Kirjanpitäjältä tai johdolta voidaan vielä varmistaa, onko avoimia riita-asioita. Tarkastuksessa ei havaittu merkittäviä muutoksia tai asianajokuluja. Yritys X Oy:n tuloslaskelmassa on myös epäolennaisina erinä rahoitustuotot ja kulut sekä tuloverot. Tuloveroista verojaksotus tarkastetaan uudellaan laskemalla. Tämä tehdään usein ”hyvän asiakaspalvelun hengessä.”

Taseessa olennaisia eriä olivat vaihto-omaisuus, myyntisaamiset, rahat ja pankkisaamiset, ostovelat sekä siirtovelat. Tarkastuksessa käytettävän olennaisuuden ylittäviä, mutta silti epäolennaiseksi luokiteltuja eriä, olivat aineelliset hyödykkeet, oma pääoma, rahoituslaitoslainat ja muut velat. Näiden lisäksi epäolennaisia eriä olivat sijoitukset, muut saamiset ja siirtosaamiset. Tasetileihin liittyvät kannanotot olivat olemassaolo, oikeudet ja velvollisuudet, täydellisyys sekä arvostus ja allokaatio.

ISA 501:n mukaan tilintarkastajan tulee olla inventaarissa fyysisesti läsnä hankkiakseen tarkoituksen mukaista tilintarkastusevidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta. Jos tilintarkastaja ei pääse osallistumaan inventaariin, on hänen suoritettava korvaavia tilintarkastustoimenpiteitä. Vaihto-omaisuuden tarkastuksessa ei osallistuttu inventaariin, vaan tilintarkastusevidenssi hankittiin korvaavilla toimenpiteillä. Olemassaolosta hankittiin tilintarkastusevidenssiä vertailemalla alkuperäisiä inventaarilistoja varastosaldoihin, tilinpäätöspäivän varastosaldoja tilinpäätöstä edeltäviin ostoihin sekä kateanalyysillä. Lisäksi tuotantoprosessin jatkuvuus edellyttää vaihto-omaisuuden olemassa oloa ja varastolla onkin lähes vaikiintunut arvo läpi tilikauden. Arvostukseen tilintarkastusevidenssiä saatiin vertaamalla varaston arvostusta tilinpäätöspäivän tilinpäätöstä edeltäviin ostoihin.

Myyntisaamisia tarkistetaan maksulle ja varmistetaan myyntireskontrasta, että vanhentuneita saatavia tai epämääräisiä asiakkaita ei ole. Isoimmista yksittäisistä saldoista pyydettiin ulkopuolinen saldovahvistus. Saaduista maksuista ja vahvistuksista voidaan todeta saamisten olleen kurantteja ja olemassa olevia.

Rahat ja pankkisaamiset -erän tilinpäätöspäivän saldot täsmäytetään käteisvarojen osalta kassakirjalle. Pankkitilin saldoista hankittiin tilintarkastusevidenssiä kirjautumalla tilintarkastajan läsnäollessa yrityksen verkkopankkiin ja ottamalla kuvakaappaus tilinpäätöspäivän tilanteesta. Yrityksen maksuliikenne hoidetaan luotettavien ja yleisesti tunnettujen pankkien välityksellä ja vain rajatulla joukolla on tilien käyttöoikeus, joten tämä alentaa olennaista riskiä.

Ostovelat täsmäytetään maksulle. Tarkistetaan velat myös epämääräisten toimittajien tai erääntyneiden velkojen varalta. Ostoveloissa ei ollut merkittäviä saldoja, joista olisi pyydetty ulkopuolisia vahvistuksia.

Aineellisista hyödykkeistä tarkastetaan olennaiset lisäykset sekä poistojen oikeellisuus. Lisäksi selvitetään, onko mahdollisia alaskirjaustarpeen aiheuttavia seikkoja. Omasta pääomasta tarkistetaan sen jatkuvuus aikaisemmalta tilikaudelta ja että muutokset ovat yhtiön päätöksien mukaisia. Rahoituslaitoslainat täsmäytetään pankkien ja rahalaitosten vahvistuksille. Muista veloista täsmäytetään mahdolliset ennakonpidätys-, sosiaaliturvamaksu- ja arvonlisävelat verotiliotteille. Siirtovelat tarkistetaan analyttisillä toimenpiteillä, koska sen merkittävimmät erät ovat henkilöstökuluja.

Lopuksi suoritetaan tasekirjan tarkastus. Tähän kuuluu avaavan taseen täsmäytys, vertailutietojen täsmäytys, tase-erittelyn ja liitetietojen täsmäytys. Tilinpäätöksen aineistotarkastustoimenpiteillä ei havaittu olennaista huomautettavaa. Esitystapaan ja liitetietoihin liittyvät kannanotot olivat tapahtuminen, oikeudet ja velvollisuudet, täydellisyys, luokittelu ja ymmärrettävyys sekä täsmällisyys ja arvostus.

Tuloslaskelman ja tase-eräkohtaisten aineistotarkastustoimenpiteiden jälkeen suoritetaan vielä yleisiä tilintarkastustoimenpiteitä mahdollisten väärinkäytösten ja virheellisyyksien varalta. Yritys X Oy:n tilintarkastuksessa ne käsiteltiin taulukko 18:n mukaisesti.

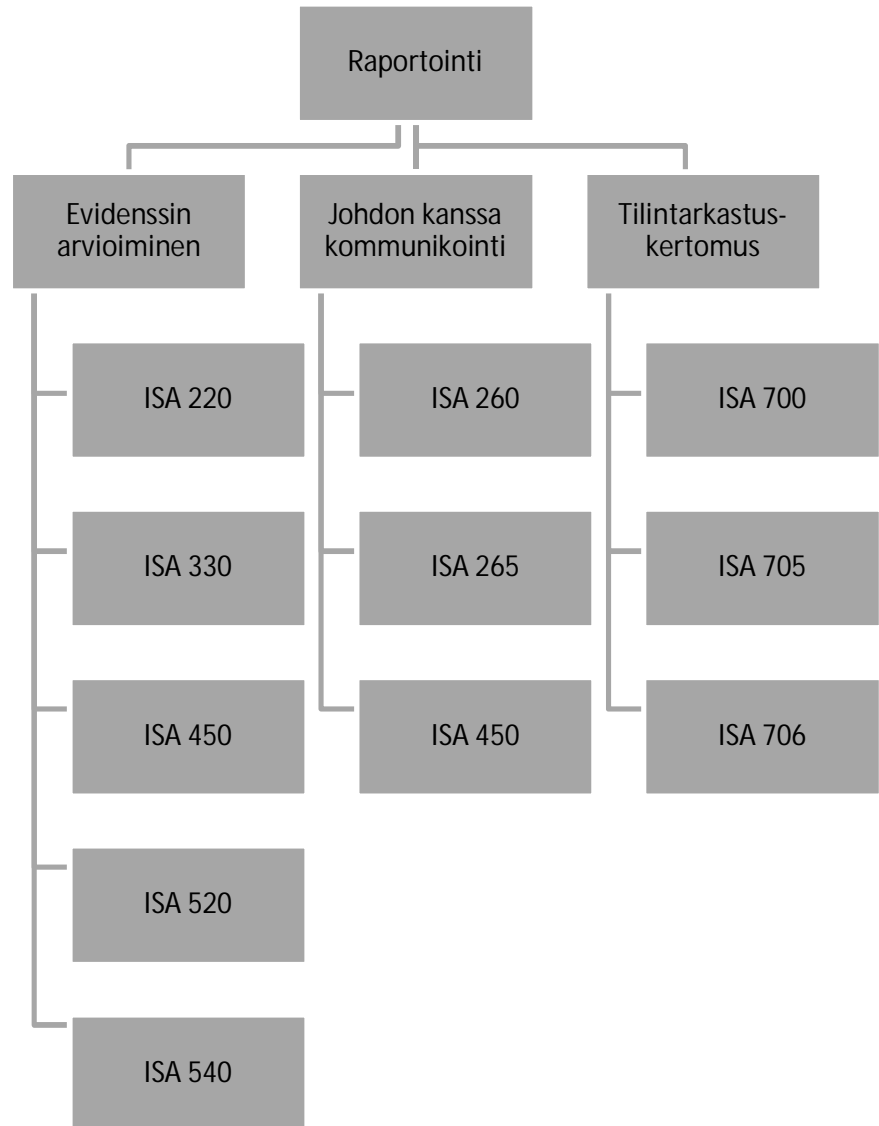
Taulukko 18. Yleiset tilintarkastustoimenpiteet.

Tarkastuksen kohde	Toimenpide	Johtopäätös
Muistiotositteet ja pääkirjaviennit	Käydään läpi tilinpäätöskuukauden muistotositteet ja pääkirjatapahtumat sekä pistokokein tilikauden tapahtumia.	Pääkirjatapahtumat ovat asianmukaisesti kirjattu ja tilikaudelle kuuluvia. Toimiva johto ei havaintojen mukaan ole ohittanut tietoisesti kontrolloja.
Yhtiön hallinto	Käydään läpi hallituksen ja yhtiökokousten pöytäkirjat.	Merkittävät päätökset huomioitu tilinpäätöksessä asianmukaisesti sekä ei havaittu seikkoja, jotka indikoisivat yhtiön johdon mahdollisista OYL:n tai yhtiöjärjestyksen rikkomisesta.
Liiketoiminnan jatkuvuus	Tulkitaan tarkastuksen aikana hankkia evidenssiä.	Ei havaittu esteitä toiminnan jatkuvuuden periaatteen noudattamiselle.
Tilikauden jälkeiset tapahtumat	Käydään läpi alkaneen tilikauden kirjanpitoa ja hallintoa.	Ei havaittu asioita, joilla olisi olennaista vaikutusta tilinpäätökseen.
Johdon vahvistuskirje	Pyydetään johdon vahvistuskirje, malli liitteessä 2 (KHT-yhdistys 2014). Ei pyydetä erillistä lakiasianvahvistusta.	Johdon allekirjoittama vahvistuskirje.
Verotus	Käydään läpi veroliput ja muut mahdolliset asiat.	Edellisen vuoden tuloverotus on vahvistettu ennakoitusti.
Lähipiiritapahtumat	Tulkitaan tarkastuksen aikana hankittua evidenssiä.	Ei havaittu merkittäviä lähipiiritapahtumia tai lähipiirilainasaamisia.
Tasekirja ja liitetiedot	Tarkastetaan tasekirja ja liitetiedot.	Osakeyhtiölain ja kirjapitotolain mukaiset.

Yleisissä tarkastustoimenpiteissä ei havaittu huomautettavia seikkoja. Tämän jälkeen voidaan siirtyä tilintarkastusprosessissa raportointivaiheeseen.

4.4 Raportointi

Raportointivaiheessa hankittu evidenssi arvioidaan ja siitä tehdään tarvittavat johtopäätökset. Raportoinnin ja siihen liittyvät ISA-standardit esitetään kuviossa 16.

Kuvio 16. Raportointi

Tilintarkastuksen lopuksi arvioidaan tilintarkastusevidenssi, tehdään johtopäätökset tilintarkastuksen aikana saaduista havainnoista ja raportoidaan niistä tilanteen vaatimalla tavalla. Yritys X Oy:ssä korkea riski oli määritelty myyntiprosessiin ISA-standardien lähtökohtaisen olettan perusteella. Riskiin vastaaminen esitetään taulukko 19:n yhteenvedolla.

Taulukko 19. Olennaisten riskien yhteenveto.

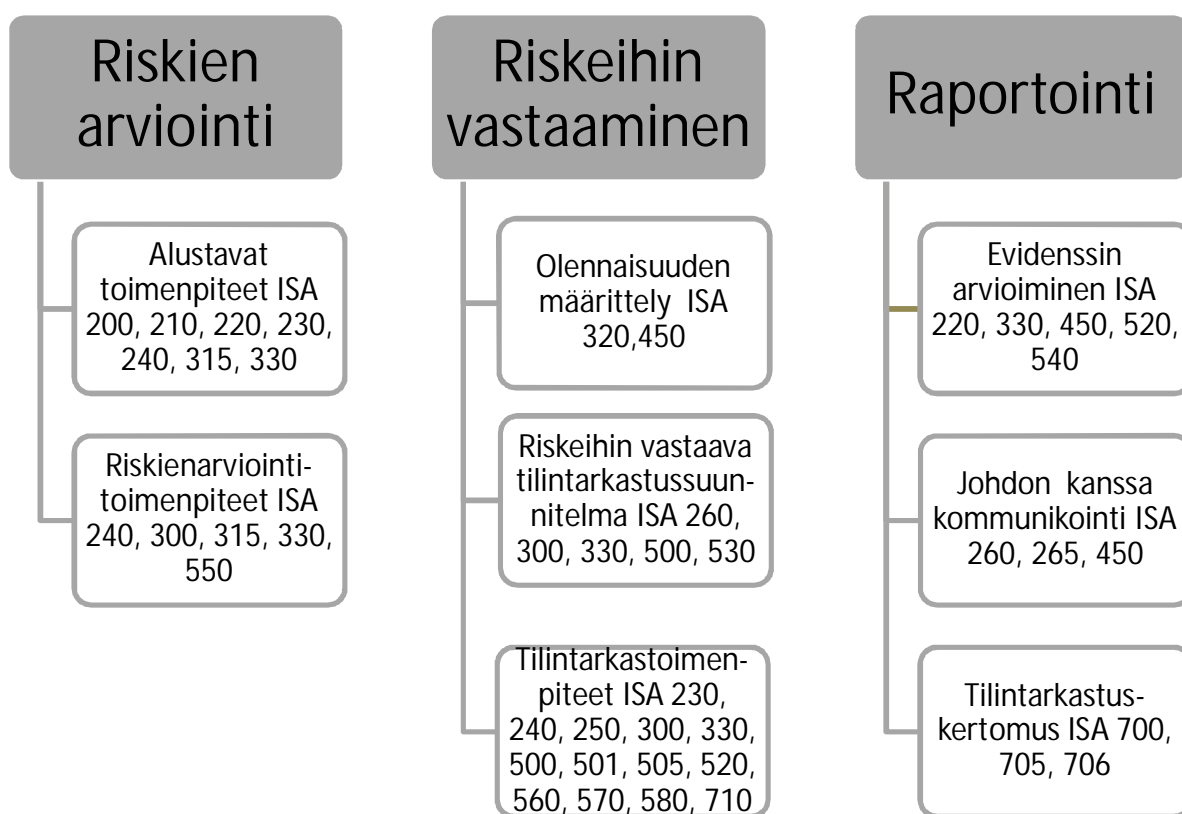
Olennainen riski	Tilit ja kannanotot	Riskiin vastaaminen	Johtopäätös
Myynnin olennainen virheellisyys	Liikevaihto, myyntisaamiset, rahat ja pankkisaamiset, täydellisyys, olemassaolo, arvostus	Prosessin läpikäynti ja läpikukutestaus. Aineistotarkastustoimenpiteet Tutkittu tilinpäätöskauden jälkeiset hyvityslaskut ja katkotarkastus	Ei olennaista huomautettavaa

Tilinpäätöksessä ei ilmennyt merkittäviä korjaamattomia tai korjattuja virheellisyyksiä, joista olisi pitänyt ilmoittaa toimivalle johdolle johdon vahvistuskirjeen yhteydessä. Tilintarkastuksen etenemisestä ja tuloksista informoitiin asiakasta kahdessa tapaamisessa. Näissä tehtiin tilannekatsaus sekä saatettiin asiakkaan tietoon tilintarkastushavaintoja ja käytiin läpi lähipiiritapahtumat.

Lopuksi voidaan todeta, että tilintarkastuksen laajuus oli riittävä. Tilintarkastuksessa hankittiin riittävä määrä tarkoituksenmukaista evidenssiä tilintarkastuskertomuksen tueksi. Koska tilintarkastusevidenssiä hankittiin riittävästi, eikä olennaista virheellisyyttä havaittu, voidaan antaa vakiomuotoinen tilintarkastuskertomus, jonka malli esitetään liitteessä 3 (KHT-yhdistys 2014).

4.5 Yhteenveto tilintarkastusprosessissa

Yritys X Oy:n tilintarkastusprosessi on käyty kokonaisuudessaan läpi. Prosessiin liittyneet ISA-standardit esitetään yhteenvetona kuviossa 17.

Kuvio 17. Tapaustutkimuksen ISA-standardit

Kuvion 17 mukaisesti kaikki ISA-standardit eivät olleet relevantteja tapaustutkimuksen olosuhteissa ja osaa standardeista sovellettiin useampaan kertaan. Olennaisina tilinpäätöksen erinä tilintarkastuksessa olivat myynti, myyntisaamiset, materiaalit ja palvelut, liiketoiminnan muut kulut, ostovelat, henkilöstökulut sekä rahat ja pankkisaamiset. Näistä eristä määriteltiin prosessit, tehtiin läpikulkutestit ja suoritettiin aineistotarkastustoimenpiteitä. Edellä mainittujen lisäksi olennaisena prosessina oli tilinpäätösprosessi, josta kuvattiin tilinpäätösprosessi ja tarkastettiin muistiotositteet. Saatu tilintarkastusevidenssi oli tarkoituksenmukaista ja riittävää, eikä olennaista huomautettavaa havaittu.

Tilintarkastusprosessia voidaan arvioida kuvitteellisessa laadunvalvonnassa. Yritys X Oy:n tilintarkastuksessa jätettiin tekemättä vaihto-omaisuuden sekä rahat ja pankkisaamiset erän osalta tavalliset tarkastustoimenpiteet. Vaihto-omaisuudesta ei hankittu tilintarkastusevidenssiä osallistumalla inventaariin eikä pankkitilien saldoista pyydetty ulkopuolista vahvistusta. Tilintarkastusevidenssiä hankittiin korvaavilla tarkastustoimenpiteillä ja näiden toimenpiteiden arvioiminen on tulkinnanvaraista ja tapauskohtaista.

5 YHTEENVETO

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksenä oli mitä toimenpiteitä ISA-standardit aiheuttavat tilintarkastukselle. Tavoitteena oli selvittää ISA- standardit ja niiden aiheuttamat toimenpiteet lakisääteisessä tilintarkastuksessa tapaus- tutkimuksen avulla. Teoriaosassa selvitettiin yleisesti standardien sisältö ja tapaus tutkimus selvensi yksityiskohtaisemmin, mitä toimenpiteitä standar- dit voivat aiheuttaa tietyissä olosuhteissa. Opinnäytetyö tehtiin syksyn 2015 aikana. Opinnäytetyö oli laajuudeltaan haastava, mutta yleisesti sel- keä ja johdonmukainen toteuttaa.

Tutkimus koostui teoriaosuudesta ja tapaus tutkimuksesta. Teoriaosuus sisälsi kaksi osaa. Ensimmäisessä osassa käsiteltiin tilintarkastusta ylei- sesti, sisältäen riskilähtöisen tilintarkastusprosessin esittelyn, tilintarkas- tusalan organisaatiot ja laadunvalvonnan tulokset vuonna 2014. Lisäksi pohdittiin ISA-standardien soveltuvuutta pienten yhteisöjen tilintarkastuk- seen ja esiteltiin siihen liittyvän uuden SASE- standardin tilanne. Teo- riaosuuden toisessa vaiheessa käytiin läpi yksitellen ISA-standardeja. Standardit oli jaoteltu riskilähtöisen tilintarkastusprosessin vaiheiden mu- kaisesti ja lopuksi käytiin läpi vielä erityistoimeksiantoihin liittyvät 800- sar- jan standardit. Teoriaosuudessa saatiin selville ISA-standardien sisältö.

Tapaustutkimuksessa käytiin läpi Yritys X Oy:n tilintarkastusprosessi. Aluksi Yritys X Oy ja sen tilintarkastusprosessi esiteltiin yleisesti. Tämän jälkeen suoritettiin riskien arviointi, riskeihin vastaaminen ja raportointi. Tapaustutkimuksen päätti yhteenveto-kappale. Tapaustutkimuksessa tuo- tiin suoritettuihin toimenpiteisiin vaikuttaneet ISA-standardit esille. Tapaus- tutkimuksessa saatiin selville ISA-standardien aiheuttamat toimenpiteet.

Tutkimuksen validiteetilla eli pätevyydellä tarkoitetaan tutkimusmenetel- män kykyä mitata tutkittavaa asiaa (Virtuaaliammattikorkeakoulu 2015). Tämän opinnäytetyön pätevyyttä lisää perusteellisesti tehty tutkimus ja tutkittavan ilmiön riittävä kuvaus. Tämä kuvaus on pyritty esittämään muille ymmärrettävässä muodossa. Tutkimuksen pätevyyttä voidaan pitää hyvä- nä. Tutkimuksen luotettavuutta voi heikentää tutkijan oma työkokemus

tapaustutkimuksen lähteenä. Tällöin on riski siitä, että tutkimustulokset saattavat sisältää tutkijan omia mielipiteitä. Työkokemuksen määrä on myös vähäinen, joten tutkimuksen luotettavuuteen liittyy luontaisia rajoitteita. Tutkimuksessa käytetty aineisto on kuitenkin laadukasta ja luotettavaa, eikä sisällä juurikaan mielipiteitä. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Mahdolliset jatkotutkimukset voisivat käsitellä yksittäisiä ISA-standardeja tai tilintarkastusprosessin vaiheita tarkemmin ja useammasta näkökulmasta. Tällöin tutkimuksen tuloksista muodostuisi enemmän yleistettävää ja suoraan hyödynnettävissä olevaa tietoa. Myös tutkimukset koskien SASE-standardin etenemistä ja mahdollisen hyväksymisen jälkeisiä vaikutuksia tilintarkastusprosessiin ovat mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

International Federation of Accountants. 2014. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit. Helsinki: ST-Akatemia Oy.

International Federation of Accountants. 2012. ISA-standardien soveltaminen pk-yhteisöjen tilintarkastuksessa. Helsinki: KHT- Media Oy.

KHT-yhdistys. 2014. Tilintarkastajan raportointi. Helsinki: KHT- Media Oy.

Kirjanpitolaki 1336/1997.

Laki julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajista 1999/467.

Tilintarkastuslaki 459/2007

Vuopala T. 2015. Miksi tarvitsemme oman standardin pienten yritysten tilintarkastukseen? Balanssi 3/2015, 36- 41.

Sähköiset lähteet

Ahlqvist, M. 2014. Pienyrityksen tilintarkastusprosessi. Kerava: Laurea-ammattikorkeakoulu, Liiketalous [Viitattu 13.9.2015]. AMK-opinnäytetyö.

Saatavissa:

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/79585/OPN%20valmis.pdf?sequence=1>

International Federation of Accountants. 2015. About IAASB. [viitattu 4.10.2015]. Saatavissa: <http://www.iaasb.org/about-iaasb>

International Federation of Accountants. 2015. About IESBA. [viitattu 4.10.2015]. Saatavissa: <http://www.ethicsboard.org/about-iesba>

JHTT-lautakunta. 2015. Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuslautakunta. Valtiovarainministeriö [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa: <http://vm.fi/jhtt-lautakunta>

Kovamäki, M. 2013. Tilintarkastuksen suunnittelu, raportointi ja tarkastustoimenpiteet pk-yrityksissä ISA-standardien mukaan. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, Liiketalous [Viitattu 13.9.2015]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa:

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/62451/Tilintarkastus%20pk%20yrityksissa%20isa%20standardien%20mukaan.pdf?sequence=1>

Kymäläinen, K. 2011. Pienasiakkaan tilintarkastusprosessi ISA-standardien mukaan. Case: PricewaterhouseCoopers Oy. Hyvinkää: Laurea-ammattikorkeakoulu, Liiketalous [Viitattu 13.9.2015]. AMK-opinnäytetyö. Saatavissa:

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36914/Kymalainen%20Kristina.pdf?sequence=1>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Mitä laadullinen tutkimus on: lyhyt oppimäärä. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa:

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Laadullisen tutkimuksen elementit. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2_2.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Tapaustutkimus. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa:

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L5_5.html

Suomen Tilintarkastajat Ry. 2015. Hyvä tilintarkastustapa ja kansainväliset tilintarkastusstandardit [viitattu 31.7.2015]. Saatavissa: <http://www.suomentilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa-ja-kansainvaliset-tilintarkastusstandardit>

Suomen Tilintarkastaja Ry 2015. Tilintarkastusalan kansainvälinen verkosto [viitattu 4.10.2015]. Saatavissa:

<http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys/tilintarkastusalan-kansainvalinen-verkosto>

Suomen Tilintarkastajat Ry. 2015. Tilintarkastajien valvonta [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa:

https://www.htm.fi/valvonta/tilintarkastajien_valvonta

Suomen Tilintarkastajat Ry. 2015. Tilintarkastajien valvonta [viitattu 9.10.2015]. Saatavissa: <http://www.suomentilintarkastajat.fi/yhdistys>

Tilintarkastuslautakunta 2015. Tilintarkastajien laadunvalvonnan tulokset. Keskuskauppakamari [viitattu 31.7.2015]. Saatavissa:

<http://tilintarkastuslautakunta.fi/tulokset-havainnot/>

Tilintarkastuslautakunta. 2015. Tilintarkastustiedote 1/2015. Keskuskauppakamari [viitattu 13.9.2015]. Saatavissa:

<http://tilintarkastuslautakunta.fi/files/2012/08/tiedote12015.pdf>

Virtuaaliammattikorkeakoulu. 2015. Tutkimuksen validiteetti. [viitattu 4.10.2015]. Saatavissa:

<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojaksot/0709019/1193463890749/1193464185783/1194413809750/1194415367669.htmlReli>

LIITTEET

LIITE 1

TILINTARKASTUKSEN TOIMEKSIANTOKIRJE

Tilintarkastustoimeksiannon tavoite ja laajuus

Yhtiökokouksenne on valinnut [tilintarkastusyhteisömme / KHT/HTM XXX:n] Suomen lainsäädännön mukaisesti tilintarkastamaan yhtiönne kirjanpidon, tilinpäätöksen, [toimintakertomuksen] ja hallinnon tilikaudelta [xx.xx. – xx.xx.20xx]. Tilinpäätös sisältää [sekä konsernin että emoyhtiön] taseen, tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja liitetiedot. Tällä kirjeellä toteamme lakiin ja muihin säännöksiinperustuvan tilintarkastuksen keskeisen sisällön. Suorittamamme tilintarkastuksen perusteella annamme tilintarkastuskertomuksen.

Tilintarkastajan velvollisuudet

Tilintarkastuslaki edellyttää, että noudatamme hyvää tilintarkastustapaa ja ammattieettisiä periaatteita. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää, että suunnittelemme ja suoritamme tilintarkastuksen hankiaksemme kohtuullisen varmuuden siitä, onko tilinpäätöksessä [tai toimintakertomuksessa] olennaista virheellisyyttä, ja siitä, ovatko [emoyhtiön] hallituksen jäsenet tai toimitusjohtaja syyllistyneet tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan, taikka rikkoneet osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä. Tilintarkastukseen kuuluu toimenpiteitä tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi tilinpäätökseen [ja toimintakertomukseen] sisältyvistä luvuista ja niissä esitettävistä muista tiedoista. Toimenpiteiden valinta perustuu tilintarkastajan harkintaan, johon kuuluu väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riskien arvioiminen.

Tilintarkastukseen ja sisäiseen valvontaan liittyvien luontaisten rajoitteiden vuoksi ei voida kokonaan välttää riskiä siitä, että joitakin olennaisia virheellisyyksiä voi jäädä havaitsematta, vaikka tilintarkastus on asianmukaisesti suunniteltu ja suoritettu hyvää tilintarkastustapaa noudattaen.

Riskejä arvioidessamme otamme huomioon sisäisen valvonnan, joka on yhtiössä merkityksellistä oikeat ja riittävät tiedot antavan tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] laatimisen kannalta. Arvioimme sisäistä valvontaa pystyäksemme suunnittelemaan olosuhteisiin nähden asianmukaiset tilintarkastustoimenpiteet mutta ei siinä tarkoituksessa, että antaisimme lausunnon yhtiön sisäisen valvonnan tehokkuudesta. Ilmoitamme teille kuitenkin kirjallisesti mahdollisista tilintarkastuksen aikana havaitsemistamme sisäisen valvonnan merkittävistä puutteellisuuksista, jotka ovat merkityksellisiä tilintarkastuksen kannalta.

Osana tilintarkastusprosessia pyydämme hallitukselta ja toimitusjohtajalta kansainvälisten tilintarkastusstandardien edellyttämän vahvistusilmoituskirjeen.

Toivomme henkilöstönne toimivan tilintarkastuksen aikana yhteistyössä kanssamme.

Tilintarkastettavan yhtiön hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuudet

Hallitus ja toimitusjohtaja hyväksyvät ja ymmärtävät, että:

- a) Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] laatimisesta ja siitä, että tilinpäätös [ja toimintakertomus] antavat oikeat ja riittävät tiedot Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] laatimista koskevien säännösten mukaisesti.
- b) Osakeyhtiölain mukaan hallitus vastaa siitä, että yhtiön kirjanpidon ja varainhoidon valvonta on asianmukaisesti järjestetty (OYL 6:2). Toimitusjohtaja vastaa siitä, että yhtiön kirjanpito on lainmukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty (OYL 6:17).
- c) Tilintarkastuslain mukaan hallituksen ja toimitusjohtajan on varattava tilintarkastajalle tilaisuus toimittaa tarkastus siinä laajuudessa kuin tämä katsoo sen tarpeelliseksi sekä annettava sellaista selvitystä ja apua, jota tilintarkastaja pyytää (TTL 18 §). Tytäryrityksen hallituksella ja toimitusjohtajalla on sama velvollisuus emoyrityksen tilintarkastajaa kohtaan (TTL 18 §). Hallitus ja toimitusjohtaja ovat velvollisia huolehtimaan siitä, että:
 - i) meille annetaan pääsy kaikkeen pyytämäämme informaatioon, joka on merkityksellistä tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] laatimisen kannalta, kuten asiakirjoihin ja muuhun aineistoon sekä muihin seikkoihin;
 - ii) meille annetaan muut olennaiset tiedot, joita pyydämme tilintarkastusta varten; ja Tilintarkastukseen kuuluu myös sovellettujen tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuuden, toimivan johdon tekemien kirjanpidollisten arvioiden kohtuullisuuden sekä tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] yleisen esittämistavan arvioiminen.
 - iii) meille annetaan rajoittamaton mahdollisuus kommunikoida niiden yhtiössä toimivien henkilöiden kanssa, joilta katsomme tarpeelliseksi hankkia tilintarkastusevidenssiä.

Raportointi

Suorittamamme tilintarkastuksen perusteella annamme tilintarkastuslain 15 §:n mukaisen tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastuskertomuksemme muotoa ja sisältöä voi olla tarpeellista muuttaa tilintarkastushavaintojemme johdosta. Lisäksi raportoimme hallitukselle/toimitusjohtajalle tilintarkastuksessa esille tulleet merkittävät asiat.

[Lisätään tarpeen mukaan muut tiedot, kuten palkkiojärjestelyt, laskutus ja muut erityisehdot.]

[Palkkiot]

[Tätä kohtaa voi muokata tarpeen mukaan ja käyttää apuna seuraavia

esimerkkejä:]

[Esimerkki 1]

Palkkio laskutetaan useassa erässä suoritettun työn perusteella. Olemme arvioineet

PPKKVVVV päättyvän tilikauden palkkioksi _____ euroa. Lisäksi veloitamme matkakustannukset ja muut välittömät kulumme sekä arvonlisäveron.

[Esimerkki 2]

XYZ-konsernin tilintarkastuspalkkion kokonaismääräksi PPKKVVVVV päättyvältä tilikaudelta olemme [antamassamme tarjouksessa] arvioineet _____ euroa ilman arvonlisäveroa. Suomessa toimivien yhtiöiden osuus kokonaispalkkiosta on _____ euroa. Palkkio laskutetaan useassa erässä suoritettun työn perusteella. Lisäksi veloitamme matkakustannukset ja muut välittömät kulumme sekä arvonlisäveron.

[Tarjouksessa esitetyn mukaisesti] ulkomaisten yhtiöiden osuus kokonaispalkkiosta on _____ euroa.

[Muut palvelut kuin lakisääteinen tilintarkastus]

[Tilintarkastukseen sisältyy lakisääteisen tilintarkastuksen lisäksi myös tilintarkastuksen havaintojen perusteella välittömästi annettava neuvonanto. Tämä toimeksiantokirje kattaa myös tilintarkastuksen ulkopuoliset [pienimuotoiset / juoksevat] neuvontapalvelut mm. kirjanpito- ja veroasioissa sekä tilintarkastajan tehtäviin kuuluvien erilaisten kirjallisten lausuntojen ja todistusten antamisen yhtiölle sekä viranomaisille, joista veloitamme käytetyn työajan mukaan. Mahdollisista muista suuremmista toimeksiannoista sovitaan erikseen.]

Voimassaolo

Vahvistamisen ja hyväksymisen jälkeen tämä toimeksiantokirje on voimassa myös tulevia lakisääteisiä tilintarkastuksia [ja muita palveluja] koskevien toimeksiantojen osalta, kunnes se korvataan uudella.

Toimeksiantokirjeellä ei muuteta yhtiön hallituksen, toimivan johdon⁶⁶, työntekijöiden eikä tilintarkastajan Suomen tai muun sovellettavaksi tulevan lainsäädännön mukaisia velvoitteita eikä vastuita.

Pyydämme teitä palauttamaan allekirjoitettuna kaksoiskappaleen tästä kirjeestä osoittaaksenne, että hyväksytte tässä kirjeessä esitetyn.

Kunnioitavasti

.....

Päiväys

[XX] Oy

KHT-yhteisö

.....

[päävastaullisen allekirjoitus]

KHT

.....

Päiväys

[Yhtiö Oy]

.....

[nimenselvennys]

[nimenselvennys]

toimitusjohtaja

hallitus

LIITE 2

tilintarkastusyhteisön nimi

VAHVISTUSILMOITUSKIRJE TILINTARKASTAJALLE

[X Oy:n] tilikauden 1.1.–31.12.20XX tilintarkastukseen liittyen vahvistamme parhaan tietomme ja käsityksemme mukaisesti seuraavaa:

- Olemme täyttäneet [tilintarkastuksen toimeksiantokirjeessä] [päivämäärä] tarkoitetut velvollisuutemme, jotka koskevat tietojen antamista tilintarkastajalle sekä tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] laatimista sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti erityisesti siten, että tilinpäätös [ja toimintakertomus] [antaa/antavat] oikeat ja riittävät tiedot. Lisäksi hyväksymme vastuamme väärinkäytösten ehkäisemiseen ja havaitsemiseen tarkoitetun sisäisen valvonnan suunnittelusta, käyttöönotosta ja ylläpidosta.
- Liiketapahtumat on kirjattu kirjanpitoon ja sisältyvät tilinpäätökseen.
- Merkittävät oletukset, joita olemme käyttäneet kirjanpidollisia arvioita tehdessämme, ovat kohtuullisia.
- Korjaamattomien virheellisyyksien (luettelo liitteenä) vaikutukset ovat käsityksemme mukaan sekä erikseen että yhdessä epäolennaisia koko tilinpäätöksen [ja toimintakertomuksen] kannalta.
- Lähipiirisuhteet ja -liiketoimet, vaateet ja vireillä olevat oikeudenkäynnit sekä tilinpäätöspäivän jälkeiset tapahtumat on käsitelty kirjanpidossa ja esitetty tilinpäätöksessä [ja toimintakertomuksessa] sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti.
- Olemme antaneet teille tiedot
 - arvioimastamme riskistä, että tilinpäätös [tai toimintakertomus] saattaa olla väärinkäytöksen seurauksena olennaisesti virheellinen
 - [yhtiön] lähipiiriin kuuluvista tahoista sekä kaikista tiedossamme olevista lähipiirisuhteista ja -liiketoimista
 - [yhtiötä] koskevista väärinkäytöksistä tai epäilyistä väärinkäytöksistä, joihin on osallisena 1) toimivaan johtoon kuuluvia; 2) työntekijöitä, joilla on merkittävä rooli sisäisessä valvonnassa; tai 3) muita, silloin kun väärinkäytöksellä saattaisi olla olennainen vaikutus tilinpäätökseen [tai toimintakertomukseen] [*]
 - tilinpäätökseen [tai toimintakertomukseen] vaikuttavista väitetyistä tai epäilyistä väärinkäytöksistä[*]
 - säädösten tai määräysten noudattamatta jättämisistä tai epäilyistä noudattamatta jättämisistä, joiden vaikutukset tulisi ottaa huomioon tilinpäätöstä [ja toimintakertomusta] laadittaessa[*]
 - vaateista ja vireillä olevista oikeudenkäynneistä, joiden vaikutus tulisi ottaa huomioon tilinpäätöstä [ja toimintakertomusta] laadittaessa[*]
- [Muut seikat, jotka tilintarkastaja saattaa katsoa tarpeellisiksi (Ks. mm. ISA 580:n kappaleet A10 ja A11).]

Vahvistusilmoituskirjeellä ei muuteta [yhtiön] hallituksen, toimivan johdon, työntekijöiden eikä tilintarkastajan lainsäädännön mukaisia velvoitteita eikä vastuita.

Päiväys

[X Oy:n] hallituksen puolesta

.....

[nimenselvennys]

[nimenselvennys]

hallituksen puheenjohtaja

toimitusjohtaja

[*] Jos tiedossa ei ole ko. asioita, voi tekstin muotoilla esimerkiksi seuraavasti:

Tiedossamme ei ole

- o [yhtiötä] koskevia väärinkäytöksiä tai epäiltyjä väärinkäytöksiä, joihin on osallisena 1) toimivaan johtoon kuuluvia; 2) työntekijöitä, joilla on merkittävä rooli sisäisessä valvonnassa; tai 3) muita, silloin kun väärinkäytöksellä saattaisi olla olennainen vaikutus tilinpäätökseen [tai toimintakertomukseen]
- o tilinpäätökseen [tai toimintakertomukseen] vaikuttavia väitettyjä tai epäiltyjä väärinkäytöksiä
- o säädösten tai määräysten noudattamatta jättämisiä tai epäiltyjä noudattamatta jättämisiä, joiden vaikutukset tulisi ottaa huomioon tilinpäätöstä [ja toimintakertomusta] laadittaessa
- o vaateita tai vireillä olevia oikeudenkäyntejä, joiden vaikutus tulisi ottaa huomioon tilinpäätöstä [ja toimintakertomusta] laadittaessa

LIITE 3

TILINTARKASTUSKERTOMUS

[X] Oy:n yhtiökokoukselle

Olemme tilintarkastaneet X Oy:n kirjanpidon, tilinpäätöksen ja hallinnon tilikaudelta 1.1.–31.12.2014. Tilinpäätös sisältää taseen, tuloslaskelman ja liitetiedot.

Hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu

Hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat tilinpäätöksen laatimisesta ja siitä, että se antaa oikeat ja riittävät tiedot Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti. Hallitus vastaa kirjanpidon ja varainhoidon valvonnan asianmukaisesta järjestämisestä ja toimitusjohtaja siitä, että kirjanpito on lainmukainen ja varainhoito luotettavalla tavalla järjestetty.

Tilintarkastajan velvollisuudet

Velvollisuutenamme on antaa suorittamamme tilintarkastuksen perusteella lausunto tilinpäätöksestä. Tilintarkastuslaki edellyttää, että noudatamme ammattieettisiä periaatteita. Olemme suorittaneet tilintarkastuksen Suomessa noudatettavan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Hyvä tilintarkastustapa edellyttää, että suunnittelemme ja suoritamme tilintarkastuksen hankkiaksemme kohtuullisen varmuuden siitä, onko tilinpäätöksessä olennaista virheellisyttä, ja siitä, ovatko hallituksen jäsenet tai toimitusjohtaja syyllistyneet tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhtiötä kohtaan, taikka rikkoneet osakeyhtiölakia tai yhtiöjärjestystä.

Tilintarkastukseen kuuluu toimenpiteitä tilintarkastusevidenssin hankkimiseksi tilinpäätöksen sisältyvistä luvuista ja siinä esitettävistä muista tiedoista. Toimenpiteiden valinta perustuu tilintarkastajan harkintaan, johon kuuluu väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskien arvioiminen. Näitä riskejä arvioidessaan tilintarkastaja ottaa huomioon sisäisen valvonnan, joka on yhtiössä merkityksellistä oikeat ja riittävät tiedot antavan tilinpäätöksen laatimisen kannalta. Tilintarkastaja arvioi sisäistä valvontaa pystyäkseen suunnittelemaan olosuhteisiin nähden asianmukaiset tilintarkastustoimenpiteet mutta ei siinä tarkoituksessa, että hän antaisi lausunnon yhtiön sisäisen valvonnan tehokkuudesta. Tilintarkastukseen kuuluu myös sovellettujen tilinpäätöksen laatimisperiaatteiden asianmukaisuuden, toimivan johdon tekemien kirjanpidollisten arvioiden kohtuullisuuden sekä tilinpäätöksen yleisen esittämistavan arvioiminen.

Käsityksemme mukaan olemme hankkineet lausuntomme perustaksi tarpeellisen määrän tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

Lausunto

Lausuntonamme esitämme, että tilinpäätös antaa Suomessa voimassa olevien tilinpäätöksen laatimista koskevien säännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

[(Tilintarkastajan toimi)paikka ja päiväys]

[Tilintarkastajan allekirjoitus]

[Tilintarkastajan osoite]

LIITE 4

ISA 200 Riippumattoman tilintarkastajan yleiset tavoitteet ja tilintarkastuksen suorittaminen ISA- standardien mukaisesti

ISA 210 Tilintarkastustoimeksiantojen ehdoista sopiminen

ISA 220 Tilintarkastuksen laadunvalvonta

ISA 230 Tilintarkastusdokumentaatio

ISA 240 Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastuksessa

ISA 250 Säästösten ja määräysten huomioon ottaminen tilintarkastuksessa

ISA 260 Kommunikointi hallintoelinten kanssa

ISA 265 Kommunikointi sisäisen valvonnan puutteellisuuksista hallintoelimille ja toimivalla johdolle

ISA 300 Tilintarkastuksen suunnittelu

ISA 315 Olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen avulla

ISA 320 Olennaisuus tilintarkastusta suunniteltaessa ja suorittaessa

ISA 330 Tilintarkastajan toimenpiteet arvioituihin riskeihin vastaamiseksi

ISA 402 Palveluorganisaatiota käyttävän yhteisön tilintarkastuksessa huomioon otettavia seikkoja

ISA 450 Tilintarkastuksen aikana todettujen virheellisyksien arvioiminen

ISA 500 Tilintarkastusevidenssi

ISA 501 Tilintarkastusevidenssi – erityisesti huomioon otettavia seikkoja tiettyjä eriä tarkastattaessa

ISA 505 Ulkopuoliset vahvistukset

ISA 510 Ensimmäistä kertaa suoritettavat tilintarkastustoimeksiannot – alkusaldot

ISA 520 Analyytiset toimenpiteet

ISA 530 Otanta tilintarkastuksessa

ISA 540 Kirjanpidollisten arvioiden – ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastaminen

ISA 550 Lähipiiri

ISA 560 Tilinpäätöspäivän jälkeiset tapahtumat

ISA 570 Toiminnan jatkuvuus

ISA 580 Kirjalliset vahvistusilmoitukset

ISA 600 Erityisiä näkökohtia- konsernitilinpäätösten tilintarkastukset

ISA 610 Sisäisten tarkastajien tekemän työn hyödyntäminen

ISA 620 Tilintarkastajan käyttämän erityisasiantuntijan tekemän työn hyödyntäminen

ISA 700 Tilinpäätöstä koskevan lausunnon laatiminen ja kertomuksen antaminen

ISA 705 Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvän lausunnon mukauttaminen

ISA 706 Riippumattoman tilintarkastajan tilintarkastuskertomukseen sisältyvät tiettyjä seikkoja painottavat kappaleet ja muita seikkoja painottavat kappaleet

ISA 710 Vertailutiedot- vertailuluvut ja vertailutilinpäätös

ISA 720 Tilintarkastajan velvollisuudet tilintarkastetun tilinpäätöksen sisältävissä asiakirjoissa olevan muun informaation suhteen

ISA 800 Erityisesti huomioon otettavia seikkoja - erityistä tarkoitusta varten sovellettavien normistojen mukaisesti laadittujen tiinpäätösten tilintarkastukset

ISA 805 Erityisesti huomioon otettavia seikkoja – yksittäisiin tilinpäätöslaskelmiin ja tilinpäätöslaskelman tiettyihin osiin, tileihin tai eriin kohdistuvat tilintarkastukset

ISA 810 Tilinpäätösyhteenvedoista raportoimista koskevat toimeksiannot